

SOS CLIMA. SENSE PLANETA NO HI HA FUTUR

Guia didàctica

Humoràlia Mostra d'Humor Gràfic

Elaboració de continguts pedagògics:
Danae Quiroz Llobet; Col·lectiu Trama, art i cultura.
Disseny i maquetació: Alba Sentís Vizcaíno.
Coordinadora d'ONGD i aMS de Lleida, Edició 2022.

Un projecte de:

Amb el suport:

I la col·laboració:

Creative Commons Llicència
Reconeixement-NoComercial 4.0 Internacional

Ets lliure de:

Compartir – copiar i redistribuir el material en qualsevol mitjà o format.

Adaptar: remesclar, transformar i construir sobre el material sota les següents condicions:

- Atribució dels crèdits adequats, proporcionar enllaç a la llicència i indicar si s'han realitzat canvis.
- No comercial: no es pot utilitzar el material amb finalitats comercials.
- Sense restriccions addicionals: no es poden aplicar termes legals o mesures tecnològiques que restringeixin legalment a altres de fer qualsevol cosa que permeti la llicència.

ÍNDEX

4 Presentació

6 Introducció

- 7 Exposició SOS Clima. Sense planeta no hi ha futur
- 8 Indicacions generals

Continguts

- 9 Què és el canvi climàtic?
- 13 Què el provoca?
- 15 Quins perills representa?
- 18 Instruments legislatius
- 24 Què és la justícia climàtica?
- 31 Què podem fer nosaltres?
- 37 L'humor gràfic com a proposta

Activitats

- 41 Consideracions metodològiques
Primària
- 43 Cicle Inicial 1r i 2n
- 52 Cicle Mitja 3r i 4t
- 63 Cicle Superior 5è i 6è
Secundària
- 73 1r i 2n ESO
- 84 3r i 4t ESO
- 95 Glossari
- 102 Bibliografia
- 105 Annexos

PRESENTACIÓ

El canvi climàtic i les seves greus conseqüències per al planeta i per a tots els éssers vius que el poblen, inclosa la humanitat, és ja una evidència, per molt que les grans corporacions i partits polítics neoliberals ens intentin fer creure el contrari, per seguir augmentant els seus beneficis a costa de continuar sobrepassant els límits físics de la Terra.

El consens científic és del 100%, l'escalfament global del qual alertaven fa dècades, ha provocat **el canvi climàtic que ja tenim aquí i ja estem patint**, amb més impacte als països més empobrits.

La Coordinadora d'ONGD i altres Moviments Solidaris de Lleida hem inclòs la lluita pels drets ambientals en la nostra agenda, ja que, sense planeta i sense justícia ambiental, no queda espai per a altres lluites. Per aquest motiu hem escollit **el canvi climàtic com a tema central de la 7ª Mostra d'Humor Gràfic Humoràlia**.

La Coordinadora d'ONGD i L'associació Humoràlia organitzen des de l'any 2009, i de forma biennal, la Mostra d'Humor Gràfic "Humoràlia", dins la campanya "Dibuixem lo nou mil·lenni" que té per objectiu sensibilitzar sobre temàtiques vinculades als

Drets Humans i contribuir a la reflexió i a la denúncia de les desigualtats i la lluita per la justícia social, a través de les obres d'humoristes gràfics d'arreu del món.

Cada dos anys, les entitats del teixit associatiu de Lleida, mitjançant l'assemblea, escullen un tema d'actualitat i fan la proposta que es converteix en una Crida internacional i solidària d'humor gràfic, l'última edició de la qual "Humoràlia 2021: SOS CLima, sense planeta no hi ha futur" va comptar amb **la participació de gairebé 300 artistes de 47 països diferents**.

Un comitè de selecció format per membres de l'associació Humoràlia i membres d'entitats ambientals i de defensa dels drets humans van escollir 50 obres, que van passar a formar part del catàleg i l'exposició itinerant Humoràlia SOS Clima.

Compromesos amb l'Educació per la Transformació Social i amb l'objectiu de promoure el pensament crític i el compromís cívic contra les desigualtats i per la justícia social, acompanyem aquesta edició de l'exposició amb una guia didàctica per a facilitar a docents i educadors/es el treball a l'aula al voltant de l'emergència climàtica i els drets ambientals,

adaptada a diferents grups d'edat i nivells educatius, i amb propostes lúdiques que reforcen el missatge i accions i alternatives per a una veritable transició ecològica, sostenible i justa.

La mostra Humoràlia SOS Clima té per objectiu fer una acció de sensibilització i una crida a la reflexió sobre la necessitat d'actuar per revertir el canvi climàtic, que representa, ara mateix, una de les principals amenaces per a la humanitat.

Amb aquesta guia, en l'elaboració de la qual han participat professionals de l'àmbit educatiu, del disseny i la il·lustració

i de la defensa dels drets humans, volem reforçar amb continguts pedagògics la itinerància de l'exposició, aprofitant que l'humor gràfic és un llenguatge universal, i un gènere periodístic visual i de denúncia molt útil i amb gran capacitat d'impacte. L'objectiu final és **incentivar el debat públic sobre l'emergència climàtica i la construcció col·lectiva de camins alternatius** al creixement il·limitat i a la societat del consum que ens han portat a aquesta situació.

Coordinadora d'ONGD i aMS de Lleida

INTRODUCCIÓ

La **Coordinadora d'ONGD i altres Moviments Solidaris de Lleida i Humoràlia** organitzen la Mostra d'Humor Gràfic **"SOS Clima. Sense planeta no hi ha futur"**.

L'objectiu de la mostra és sensibilitzar sobre l'emergència climàtica com a principal amenaça pels drets humans, remarcar la necessitat de reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle i evitar l'augment de la temperatura global més de 1,5°, complint amb els compromisos recollits a l'Acord de París abans que la situació esdevingui irreversible.

Reconèixer els drets ambientals com a drets fonamentals és necessari per frenar la destrucció d'hàbitats, la sobreexplotació i la contaminació que provoquen la pèrdua de la biodiversitat, clima extrem, plagues

i pandèmies, posant en risc la vida futura.

Es tracta d'una mostra itinerant adreçada a tota mena de públic, però sobretot pensada amb una finalitat educativa. En aquest sentit està disponible per a que els centres educatius la puguin gaudir i treballar de forma més àmplia a l'aula.

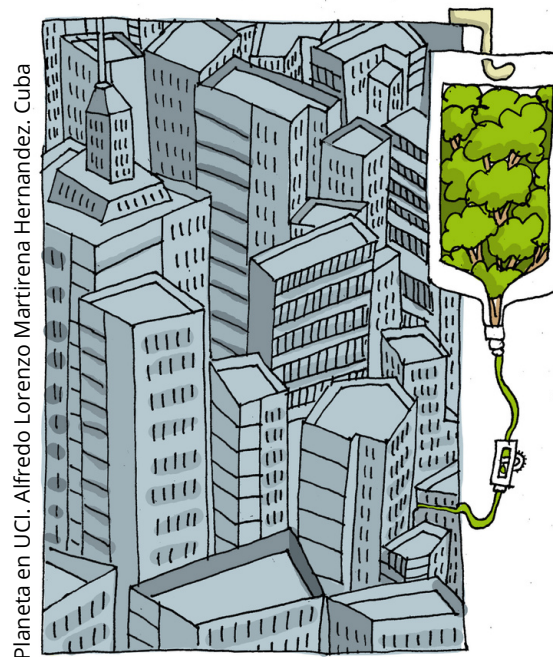
És per aquest motiu que hem pensat aquesta guia didàctica, com a suport per als i les docents, per tal de poder atansar i aprofundir en les temàtiques associades a la justícia climàtica tan rellevants i urgents en l'actualitat.

EXPOSICIÓ SOS CLIMA. SENSE PLANETA NO HI HA FUTUR

La sisena edició de la mostra d'humor gràfic Humoràlia 2021 té per títol "SOS Clima. Sense planeta no hi ha futur". Està dedicada a l'emergència climàtica i a la justícia ambiental i té l'objectiu de sensibilitzar sobre els efectes del canvi climàtic i posar-los en relació amb els drets humans.

Reconèixer els drets ambientals com a drets fonamentals és necessari per frenar la destrucció d'hàbitats, la sobreexplotació i la contaminació que provoquen pèrdua de biodiversitat, clima extrem, plagues i pandèmies, posant en risc la vida futura.

Més d'un centenar d'artistes d'arreu del món han participat en la crida internacional d'Humoràlia per la justícia climàtica.

Planeta en UCI. Alfredo Lorenzo Martirena Hernandez. Cuba

Es tracta d'un total de 307 obres presentades, de 43 països diferents i fetes per 107 artistes.

Entre la procedència dels artistes destaquen països com Rússia, Algèria, Índia, Indonèsia, Perú, Mèxic, Japó, Ucraïna, Síria o Azerbaidjan.

Arrels Sant Ignasi i l'ONG OSMON han format part del jurat encarregat de seleccionar les 50 obres que formen part d'una exposició itinerant a l'abast dels centres educatius, culturals i espais expositius de tot el territori.

INDICACIONS GENERALS

Aquesta guia didàctica s'ofereix a tall d'orientació per tal de treballar l'exposició "Sos clima. Sense planeta no hi ha futur" a l'aula.

Es proposen una sèrie d'activitats adreçades a l'educació primària i a l'educació secundària les quals es poden realitzar de forma independent o complementària a fi d'adaptar-les al temps que es disposi. Les propostes incorporen el diàleg, la documentació i investigació, el pensament i la creació.

La finalitat és atansar i aprofundir en el coneixement sobre el canvi climàtic, però alhora fomentar també la reflexió i participació activa en la proposta de solucions enfront aquest.

Els continguts de les activitats s'han pensat tenint en compte el currículum, per tal de poder repassar temàtiques abordades i connectar els aprenentatges.

Tanmateix, també s'ha cercat incidir i aprofundir en altres aspectes i enfocaments sobre l'emergència climàtica menys abordats.

Per a complementar les activitats, s'ofereix una selecció de recursos educatius per tal d'ampliar la informació o emprar-los com a suport.

QUÈ ÉS EL CANVI CLIMÀTIC?

El **canvi climàtic** és un dels termes que forma part de la nostra actualitat des de fa temps. Apareix en mitjans de comunicació, en les converses, i en les diferents esferes socials, polítiques, científiques, econòmiques i culturals, però malgrat el gran perill que representa sembla que no li prestem l'atenció necessària.

Es tracta de la variació global del clima. En aquest sentit, és important tenir en compte la diferència entre el **temps atmosfèric** i el **clima**. El primer és l'estat de l'atmosfera en un lloc i moment concrets, mentre que el segon és "l'estat promig del temps" (Robaina, 2020).

El terme fou emprat per primer cop pel geoquímic marí Wallace S. Broecker l'any 1975, en l'article *Canvi Climàtic: Estem al límit d'un escalfament global pronunciat?*, on alertava de l'augment de la temperatura a causa de les **emissions dels gasos d'efecte hivernacle** produïts per l'activitat humana.

Com ja explicava aquest autor, en l'actualitat hi ha un ampli consens científic, el 97% dels estudis publicats, sobre la relació entre el mode de producció i consum energètic i l'augment de la temperatura del planeta (Robaina, 2020).

Una petita variació de la temperatura pot semblar un fet menor, però la comunitat científica alerta que a partir de la pujada de 2°C en l'àmbit mundial es generaran impactes immanejables i devastadors als quals no ens hi podrem adaptar.

D'altra banda, a més de ser una problemàtica mediambiental té una forta incidència en l'econòmic i el social, on es generen i repliquen al seu torn grans desigualtats i injustícies (Robaina, 2020).

ESCALFAMENT GLOBAL

Sovint se sol confondre l'**escalfament global** amb el canvi climàtic, però són dos conceptes diferents, tot i que estan relacionats. L'escalfament global, seria el resultat de l'augment de la temperatura a causa dels gasos d'efecte hivernacle generats per l'activitat humana (Robaina, 2020). Per tant, es refereix solament a la temperatura de la superfície, en canvi, quan parlem de canvi climàtic tenim en compte la temperatura i alhora els efectes secundaris d'aquest escalfament (Morán, 2020).

👉 GASOS D'EFFECTE HIVERNACLE (GEH)

Els GEH són components gasosos naturals o antropògens que contribueixen a l'escalfament global de la Terra, en l'àmbit terrestre i dels oceans, esdevenint una de les principals causes del canvi climàtic. Tot i això, cal tenir en compte que compleixen una funció molt important en l'atmosfera, fent possible la vida a la Terra; sense aquests la temperatura mitjana seria de -18°C , en comptes dels 15°C actuals (Unicef Comité Español, 2017). Per tant, **l'efecte hivernacle natural** és necessari.

El problema rau en l'augment d'aquests gasos a causa de l'activitat humana que reforcen l'efecte hivernacle i modifiquen el clima. La concentració actual ja supera el límit dels 350ppm considerat segur per la humanitat (Unicef Comité Español, 2017).

Alguns dels principals GEH són el vapor d'aigua (H_2O), el diòxid de carboni (CO_2), l'òxid nítrics (N_2O), el metà (CH_4) i l'ozó (O_3).

Alhora, també existeixen altres GEH creats pel ser humà com els halocarbons i substàncies que contenen clor i bromur (Robaina, 2020).

A més a més, cal tenir en compte la gran inèrcia del sistema climàtic. Aquests gasos continuaran a l'atmosfera durant molt temps, de forma que els efectes poden durar desenes de milers d'anys (Morán, 2020).

For saving the planet cut here. Yoemnis Batista Del Toro. Cuba

CRISI CLIMÀTICA

Arrel de la gravetat de la situació, l'any 1991 es va popularitzar el terme de **crisi climàtica**, per tal d'atorgar-li major importància i fer una crida a l'acció. Es pot emprar com a sinònim de canvi climàtic (Robaina, 2020). Segons Alejandro Tena (2019) aquesta expressió és més adequada, ja que reflexa amb més contundència la magnitud i les conseqüències de l'augment de la temperatura a escala global (Unicef Comité Español, 2017).

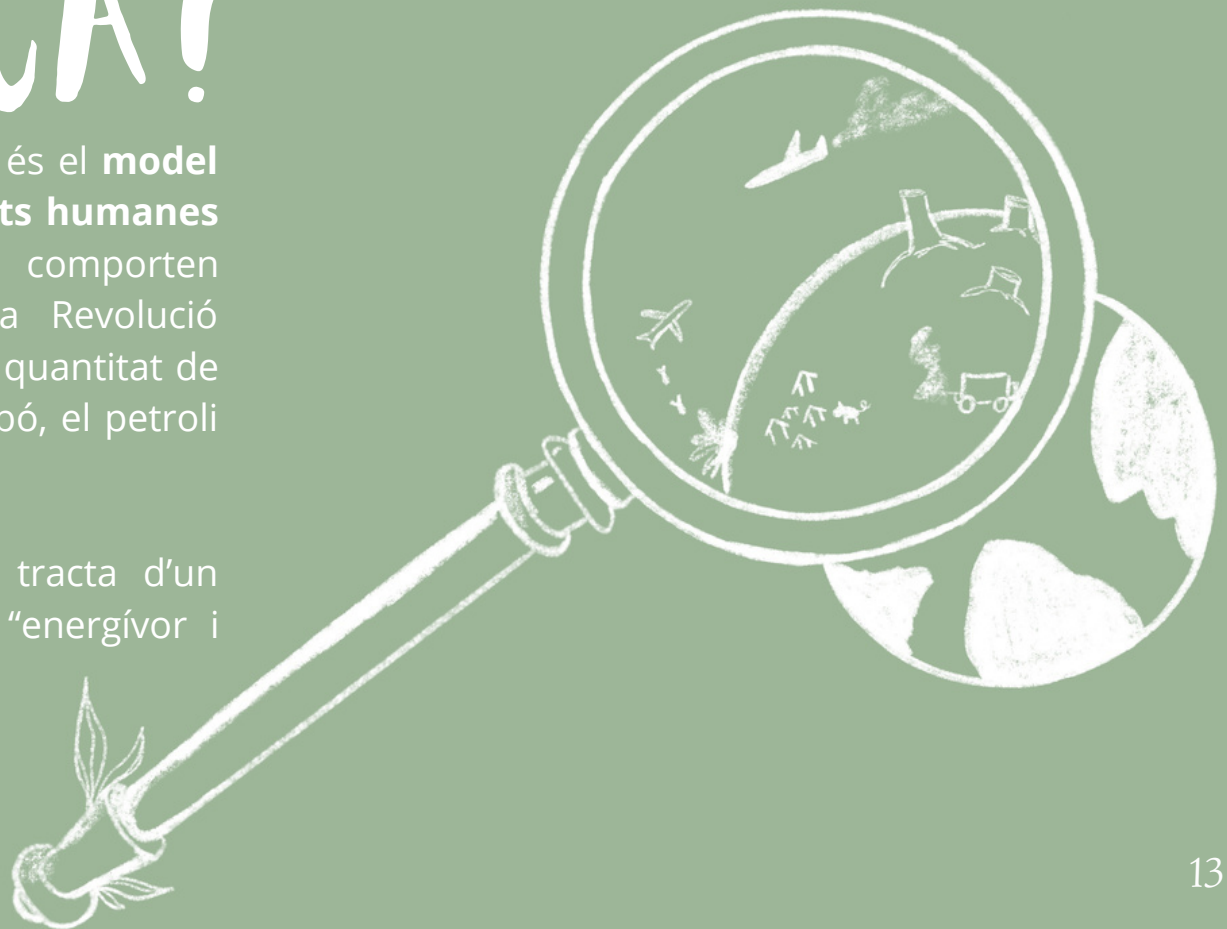
EMERGÈNCIA CLIMÀTICA

Es tracta d'una variant de l'anterior, sovint més associada als moviments socials i organitzacions pel clima. Molts països i institucions s'han sumat a declarar l'**emergència climàtica**, a pesar que no hi ha un consens internacional sobre què implica aquest fet. En alguns casos, s'ha fet de manera simbòlica i en altres com a part d'una sèrie de mesures vinculants. (Robaina, 2020).

QUÈ EL PROVOCA?

Com hem vist, la principal causa és el **model econòmic mundial** i les **activitats humanes de producció i consum**, que comporten l'emissió dels GEH. Des de la Revolució Industrial s'han cremat una gran quantitat de **combustibles fòssils** com el carbó, el petroli o el gas natural.

Com explica Morán (2020), es tracta d'un model de producció i consum "energívor i petrodependent" (p.7).

Alhora, com alerta Unicef (2017) necessitaríem

1,6 planetes

per sostenir el model actual de consum de productes i serveis, a partir del qual es gasten més recursos dels necessaris i dels que el planeta és capaç de generar o reciclar de forma natural (p.59).

De les activitats humanes que generen més **emissions** podem destacar:

- Producció i consum d'electricitat
- Transport
- Agricultura i ramaderia industrials
- Indústria
- Residus
- Incendis forestals i deforestació
- Plàstics
- Guerres i indústria militar (Herrero et. al., 2019)

En l'Informe de Síntesi de 2014, l'IPCC constatava que «per a limitar realment els riscos del canvi climàtic és necessari **reduir** de manera substancial i sostinguda les emissions de gasos d'efecte d'hivernacle» (Robaina, 2020). Per tant, la lluita contra el canvi climàtic passa per la reconstrucció i transformació del model productiu, econòmic i social actual (Morán, 2020; Maristany, et. al, 2021).

Ganadería. Elena Ospina. Colòmbia

QUINS PERILLS REPRESENTA?

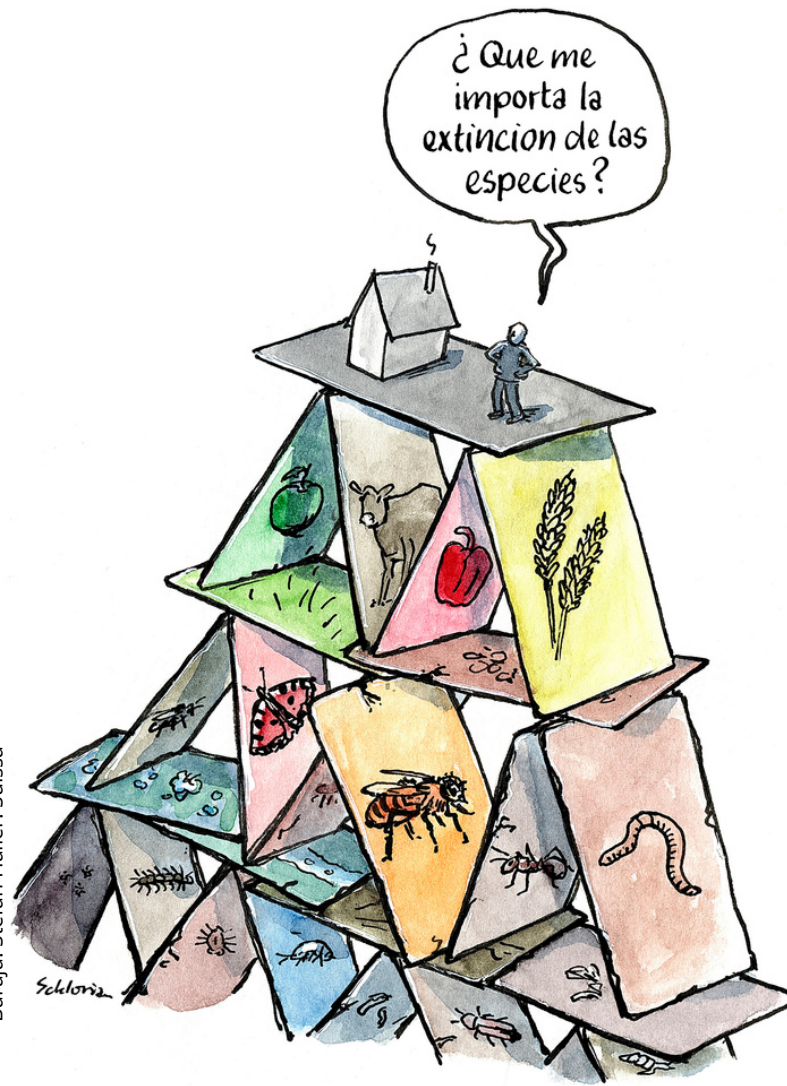
Tot i que les conseqüències afecten inicialment al clima i a l'equilibri ambiental de l'ecosistema, degut a la importància que té aquest per la vida de totes les espècies, acaben desembocant en **conseqüències multidimensionals** que afecten diferents àmbits (social, polític, econòmic, sanitari...) (Maristany et. al, 2021). Alhora, en podem veure les relacions i com es retroalimenten, ja que els propis efectes del canvi climàtic l'accentuen (Morán, 2020).

Entre les diferents problemàtiques es poden destacar les següents (Herrero et. al., 2019; Maristany et. al, 2021; Morán, 2020):

Baraja. Stefan Haller. Suïssa

Com veiem, el futur de les diferents espècies de la biosfera, entre les quals ens trobem, està en perill (Morán, 2020).

INSTRUMENTS LEGISLATIUS

La gravetat de la situació fa necessari un pla d'acció polític mundial per a acordar **solucions i objectius globals**, que es tradueixin en **polítiques i mesures** desenvolupades a escala nacional i local. Alhora cal que les mesures siguin coherents, coordinades, participatives i inclusives (Unicef Comité Español, 2017). A continuació situem alguns dels elements més rellevants d'aquest marc institucional:

IPCC

GRUP INTERGOVERNAMENTAL
D'EXPERTS SOBRE EL CANVI
CLIMÀTIC

Cada cert temps, l'IPCC emet **informes** generals, per donar a conèixer la informació. En els darrers anys, ha publicat informes especials en els quals exposava la necessitat de limitar la temperatura a 1,5°C respecte a l'època preindustrial, la relació de l'ús del sòl amb el canvi climàtic i sobre els oceans i la criosfera en un clima canviant.

Aquests informes serveixen per a que es puguin adoptar les **mesures adients de mitigació i adaptació**. Per això, en l'actualitat l'IPCC esdevé la millor i més fiable font d'informació i documentació (Robaina, 2020).

És l'ens encarregat d'ordenar l'enorme quantitat d'**informació científica** produïda i servir de guia per a la divulgació i presa de decisions.

Fou creat l'any 1988 pel Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (ONU-Medi Ambient) i l'Organització Meteorològica Mundial (OMM). En l'actualitat compta amb la participació de 195 països. Format per especialistes de diferents àmbits i procedències, es centra en informar a les administracions públiques sobre el que se sap i el que es desconeix dels riscos relacionats amb el canvi climàtic.

The experts. Arriaga. Manuel Arriaga. Espanya

CMNUCC

CONVENCIÓ MARC DE LES NACIONS UNIDES SOBRE EL CANVI CLIMÀTIC

Va entrar en vigor el 21 de març de 1994. Té per objectiu "la prevenció de la interferència humana "perillosa" en el sistema climàtic" i l'estabilització les concentracions de GEH. (UNFCCC).

COP

LA CONFERÈNCIA DE LES PARTS

Coneguda habitualment com la Cimera del Clima, actua com a òrgan suprem de la CMNUCC i s'encarrega de la presa de decisions polítiques per afrontar les causes i conseqüències del canvi climàtic. Arran d'aquests encontres sorgeixen els dos majors acords sobre el clima:

Protocol de Kioto

Adoptat l'any 1997, no s'aplicaria fins a partir del 2005, amb l'absència dels EUA., Xina i Índia. L'objectiu era reduir les emissions de 6 GEH per al 2012, però es va prorrogar fins al 2020 on Rússia, Canadà i els EUA. no van signar (Robaina, 2020).

Al mateix temps, va servir per augmentar la **consciència de l'opinió pública** sobre els efectes del canvi climàtic a escala global (Unicef Comité Español, 2017).

Acord de París

Sorgí en l'escenari de la COP21, amb el propòsit de "combatre el canvi climàtic i accelerar i intensificar les accions i les inversions necessàries per a un futur sostenible amb baixes emissions de carboni" (Robaina, 2020). La finalitat és reforçar la resposta mundial per fer front a la crisi climàtica. En l'actualitat s'hi han sumat 184 països.

Agenda **2030** SOBRE EL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE

Aprovada per l'ONU el 25 de setembre de 2015 per tal de millorar les condicions i **drets** de les persones, del medi ambient i altres espècies. Va ser un dels principals resultats de la Conferència de Rio +20.

Es basa en 17 **Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS)**, que comprenen diferents camps i problemàtiques relacionats amb el medi, el gènere, les desigualtats socials, la salut o el desenvolupament entre altres (Generalitat de Catalunya).

En relació amb el medi ambient podem destacar els següents ODS (Naciones Unidas CEPAL):

2 Fam Zero:
Posar fi a la fam, aconseguir la seguretat alimentària i la millora de la nutrició i promoure l'agricultura sostenible.

6 Aigua neta i sanejament:
Garantir la disponibilitat d'aigua i la seva gestió sostenible i el sanejament per a tots.

7 Energia assequible i no contaminant:
Garantir l'accés a una energia assequible, segura, sostenible i moderna.

12 Producció i consum responsables:
Garantir modalitats de consum i producció sostenibles.

15 Vida d'ecosistemes terrestres:
Gestionar sosteniblement els boscos, lluitar contra la desertificació, aturar i invertir la degradació de les terres i aturar la pèrdua de biodiversitat.

13 Acció pel clima
Adoptar mesures urgents per a combatre el canvi climàtic i els seus efectes.

14 Vida submarina:
Conservar i utilitzar sosteniblement els oceans, les mars i els recursos marins.

16 Pau, justícia i institucions sòlides:
Promoure societats justes, pacífiques i inclusives.

QUÈ ÉS LA JUSTÍCIA CLIMÀTICA?

Durant anys s'ha tendit principalment a analitzar l'impacte del canvi climàtic en el medi ambient, els ecosistemes i la biodiversitat, però sense considerar tant l'**impacte** en les persones i en els seus drets. Aquest fet ha limitat que es tinguin en compte les **responsabilitats** de persones i autoritats, els grups més vulnerables i l'aplicació de polítiques necessàries per pal·liar els efectes (Maraña i Otero,2020).

Com hem vist, el canvi climàtic té una forta incidència en l'econòmic i el social. Alhora podem observar una sèrie de **desigualtats** i **injustícies**, com ara que els països més empobrits i les comunitats indígenes són els que menys hi han contribuït, però els que més en patiran les conseqüències, amb una tendència als conflictes i violència, migracions en massa i perill. (Robaina, 2020; Camargo, 2018). D'altra banda, els efectes se sumen a les desigualtats existents deixant en situació més desfavorable a qui ja tenia una situació de partida més difícil (Unicef Comité Español, 2017).

Per tenir en compte una visió més àmplia cal que no ens centrem únicament en les conseqüències sinó també en les causes i activitats que agreugen la situació, contemplar si les conseqüències afecten de la mateixa manera, i si les polítiques aplicades són compatibles amb els drets humans (Maraña i Otero, 2020).

Zampoña. Eray Özbek. Turquía

En aquest context sorgeix el concepte de justícia climàtica o ambiental, la qual es basa en els drets humans i la **justícia social**. L'objectiu que persegueix és la promoció d'una transició justa a un futur sostenible i la protecció de les persones i països més vulnerables als impactes de la crisi climàtica (Morán, 2020).

Cantimplora (waterfles). Luc Descheemaeker. Bèlgica

Se centra en visibilitzar les desigualtats, analitzar i assenyalar les responsabilitats, vetllar per la protecció de drets, fomentar la prevenció i penalització de l'augment de la contaminació i degradació del medi, i demandar mesures de canvis estructurals (Maraña i Otero,2020; Morán, 2020).

“La justícia climàtica exigeix la integració, des d'un primer moment, de la **solidaritat internacional** i del **suport** als països empobrits, mobilitzant els recursos necessaris per part dels països més rics i amb més responsabilitat en el canvi climàtic a fi de garantir l'adaptació dels territoris i les poblacions dels països empobrits cap a un futur diferent i més vulnerable.” (Camargo, 2018, p.254)

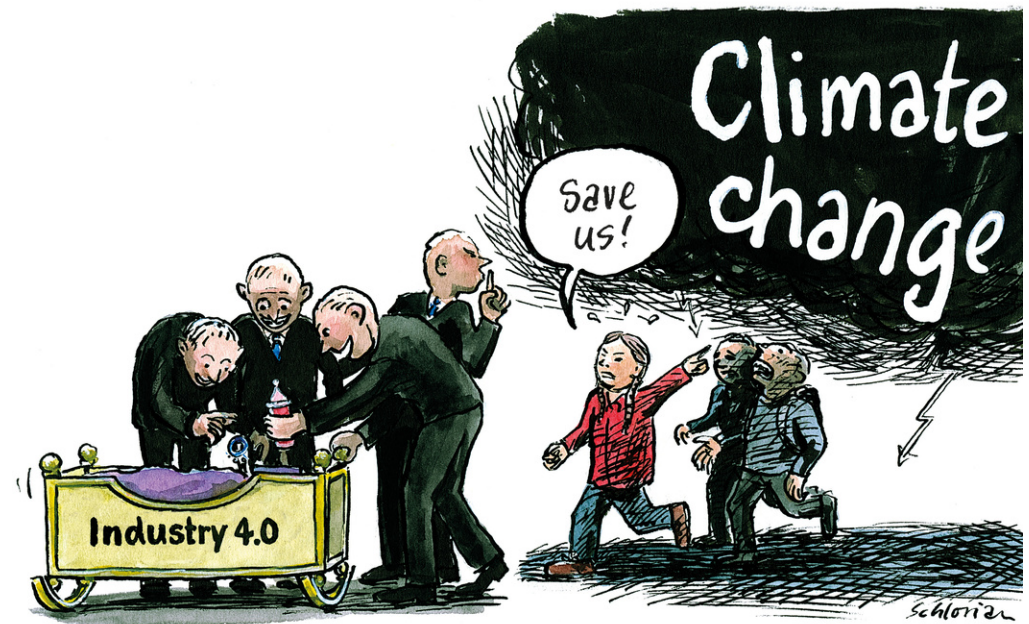
ACTIVISME

L'activisme es tracta d'una **militància o acció contínua** que persegueix canvis socials o polítics, i cerca transformar la realitat a partir de l'acció pràctica (Engajamundo,2021, p.37).

Les i els activistes ambientals o defensores dels drets humans ambientals són persones i col·lectius que cerquen protegir i impulsar els drets vinculats al medi ambient. Lluiten contra l'explotació de la natura i la desmercantilització dels béns comuns i per la defensa de la continuïtat de la identitat cultural dels pobles (Morán, 2020).

Hi ha moltes formes de practicar l'activisme, una de les més comunes és a partir d'accions directes no violentes, caracteritzades com a desobediència civil. Aquesta expressa l'oposició política a una llei que es creu injusta per qüestionar la seva legitimitat (Camargo,2018; Engajamundo,2021).

Les seves **protestes** es fan més visibles quan grans projectes extractius estan en marxa. És sobretot en aquests casos quan enfronten alts graus de violència, pels interessos i polítiques vigents vinculades amb l'actual sistema econòmic extractiu, on sectors industrials i governs exerceixen la violència sobre aquests (Maraña i Otero,2020).

Industry 4.0. Stefan Haller. Suïssa

ALTRES FORMES SOSTENIBLES

Lluny del sistema econòmic i el model de producció i consum actual trobem altres propostes i formes de vida més vinculades amb la Terra i la natura.

POBLES ORIGINARIS

Els **pobles originaris** estan formats per 370 milions de persones i pertanyen a 5000 pobles diferents (Herrero et. al., 2019). Representen el 6% de la població mundial però quasi el 15% de les persones empobrides. Alhora tenen un gran vincle i coneixement de la terra ocupant el 22% d'aquesta i cuidant i protegint el 80% de la biodiversitat del planeta (Maraña i Otero,2020).

Els impactes del canvi climàtic són especialment greus per a aquests pobles degut a la seva forma de vida i cultura molt vinculada a la terra i als recursos naturals, i en provoca els desplaçaments forçats de les seves terres, i un gran augment de pobresa i malaltia. Alhora, n'amenança els mitjans i mode de vida, cultura i identitats (Maraña i Otero,2020).

En els darrers anys, però, s'ha passat de veure únicament els factors negatius a la defensa dels pobles indígenes com a **agents de canvi**. Això en fomenta l'apoderament i garanteix comptar amb aquestes comunitats en la defensa d'un futur més sostenible. La seva **economia basada en la sostenibilitat** i els seus coneixements i competències en fan importants agents i exemple de resistència, sabers i pràctiques (Organización Internacional del Trabajo, 2018).

Care together. Alicja Wieczorek. Polònia

ECOFEMINISME

L'**ecofeminisme** es tracta d'un corrent de pensament i activisme que enllaça el feminisme amb l'ecologisme. Analitza de forma crítica el model ecocida, patriarcal, capitalista i colonial, en denuncia els riscos i proposa mirades alternatives i sostenibles (Ecologistas en Acción,2018).

Assenyala que els **cicles vitals humans** i els **límits ecològics** no es tenen en compte en l'economia convencional, i proposen un canvi de model donant valor a elements, pràctiques i **subjectes** que han sigut històricament **invisibilitats**.

Mostra la **vulnerabilitat** de les persones, la dependència amb el planeta i la importància de situar la **vida** i les **cures** al centre.

QUÈ PODEM FER?

Com hem vist, el canvi climàtic suposa un gran repte a afrontar el qual requereix una **resposta global i accions immediates** tant de **mitigació**, a partir de la reducció de les emissions, com d'**adaptació** als impactes (Morán, 2020).

Amb tot, una de les tendències sol ser enfocar les solucions de forma individual fet que ho fa inabastable. L'impacte del canvi de vida personal o grupal és insignificant a escala global. Alhora això fa que no es tinguin en compte els veritables responsables, s'ignora el sistema que el provoca i genera depressió i impotència, donant lloc a l'ecofatiga o ecoansietat (Camargo,2018).

És cert que el canvi s'inicia en l'àmbit personal, però cal trencar l'esfera de la individualitat i associar-se a cercles comunitaris a la cerca de **sortides col·lectives**.

“Com més col·lectives siguin les iniciatives i com més qüestionin l'ordre establert, majors possibilitats tindran de ser transformadores.” (Camargo,2018, p.257)

A continuació exposem algunes idees que recullen diversos autors i autores (Herrero et. al., 2019, p.44-49):

QUÈ CAL FER:

- ⚡ Reduir urgentment les emissions d'efecte hivernacle
- ⚡ Limitar la petjada ecològica
- ⚡ Afrontar els canvis de forma justa
- ⚡ Afrontar els canvis de manera democràtica

QUÈ PODEM FER EN LA VIDA QUOTIDIANA?

- Alimentació i dieta ecològica, de temporada i de proximitat.
- Pensar en la necessitat de consumir alguna cosa i si suposa l'explotació d'éssers humans o del medi.
- Reutilitzar i si no és possible reciclar.
- Eliminar el consum de plàstics.
- Transport sostenible i si són distàncies llargues transport públic.
- Evitar viatges en avió.
- Anar amb compte amb el consum d'aigua.
- Electricitat renovable.
- Mantenir la casa a 20°C a l'hivern.
- Disminuir el consum energètic, utilitzar bombetes i electrodomèstics eficients.
- Desconnectar aparells si no s'utilitzen.
- Participació en horts urbans.
- Fer ús dels espais públics i convertir en espais verds.

- Aplicar el principi de precaució a les solucions.
- Parlar amb gent de l'entorn i pensar a crear alguna associació.
- Informar-se sobre moviments i pensar com sumar-s'hi.
- Participar en cooperatives de consum ecològic.
- Participar en organitzacions socials.
- Contribuir en l'acollida de persones migrants i garantir el dret a una vida digna.
- Pressionar les empreses multinacionals.
- Participar en manifestacions, vagues o accions en relació amb la justícia climàtica.
- Observar i conèixer la vida que ens envolta, i promoure'n la protecció i la cura.

Licudora. Elena Ospina. Colòmbia

QUÈ HAN DE FER ELS GOVERNS?

- Canviar constitucions i lleis per protegir i conservar els recursos.
- Establir lleis per a frenar el canvi climàtic i per reduir els gasos d'efecte hivernacle, i garantir la protecció de les persones, d'altres espècies i dels ecosistemes.
- Abordar un pla que permeti canviar l'economia.
- Canviar les polítiques de la regulació de producció d'aliments.
- Convertir les ciutats en llocs més sans i ecològics.
- Aturar l'abandonament del camp i aconseguir que s'hi regeneri la vida amb qualitat.
- Engegar plans d'investigació tecnocientífica per tal de resoldre de manera justa i democràtica els problemes derivats del canvi climàtic.
- Aplicar mesures que garanteixin la solidaritat i el repartiment de la riquesa.
- Informar veraçment sobre el canvi climàtic i la necessitat de canviar la manera de produir, repartir i consumir.
- Col·laborar amb altres governs per deixar d'explotar els recursos i atendre solidàriament les necessitats de les persones més afectades.

FALSES SOLUCIONS

D'altra banda, és necessari qüestionar i analitzar críticament les propostes que es fan des de les institucions i empreses per tal de veure'n l'eficàcia real, i que no suposin un agreujament de la situació o que atemptin contra els drets humans. Sovint les falses solucions són fruit d'una manca de visió sistèmica o dels interessos corporativistes per no canviar el sistema actual (Morán, 2020).

Entre aquestes podem destacar (Herrero et. al., 2019, p.51; Morán, 2020):

- Energia nuclear.
- Agrocombustibles.
- Propostes de capitalisme verd i la tecnologia com a solució.
- Captura i emmagatzematge de carboni.
- Cotxes elèctrics.
- Geoenginyeria i manipulació tecnològica dels sistemes de la Terra.

Inundació (poplavaaa). Ivanina Goran Celicanin. Sèrbia

L'HUMOR GRÀFIC COM A PROPOSTA PER AL CANVI

En aquest escenari, l'humor gràfic se'ns presenta com una **oportunitat** per tal de poder pensar la realitat que ens envolta, prendre'n distància i alhora abordar-la de forma crítica.

L'humor gràfic s'originà en la premsa amb una estreta relació amb la **crítica** política. Amb el temps es va anar diversificant i van sorgir diferents subgèneres. Agrupa una gran varietat d'obres gràfiques, que van des d'acudits d'una vinyeta, caricatures, tires còmiques o historietes (Escudero et. al., 2013).

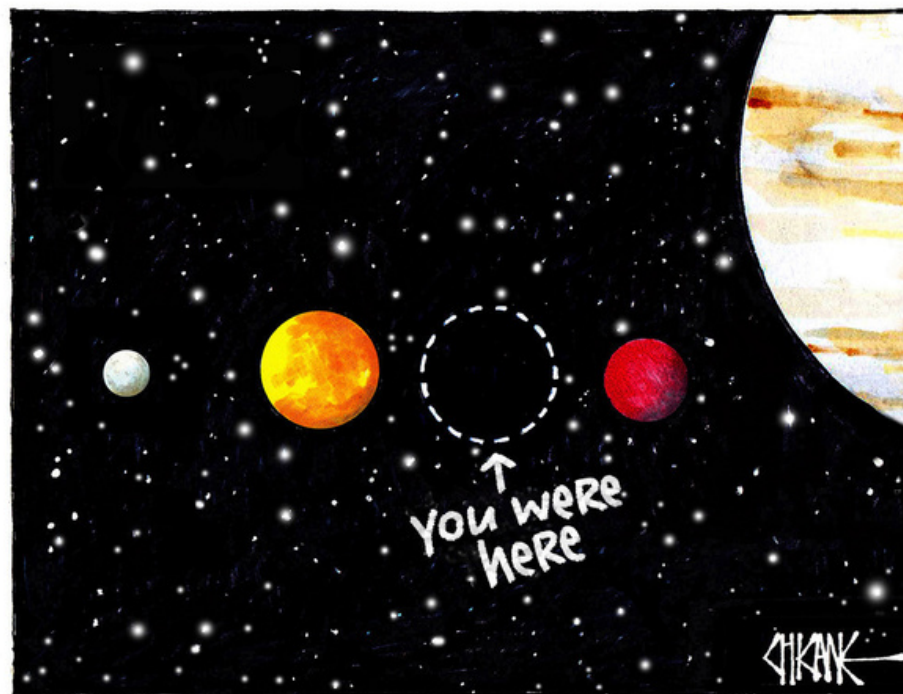
Com apunten diversos autors i autores, l'**humor** ens permet qüestionar la realitat i ens dóna moments d'alleujament i desfogament, imprescindibles per continuar endavant. Alhora ens permet resignificar vivències i problematitzar la realitat social (Junco, 2018).

També ens proporciona **punts de vista diferents**, permet abordar temàtiques inaccessibles, esdevé un espai de resistència i obre un debat que incita a la **reflexió**.

Poder riure de la realitat no fa que la banalitzem sinó que ens hi puguem fixar més i esdevé un recurs eficaç per prendre'n consciència (Aiello i Varotto, 2008).

Veiem, doncs, com es tracta d'una potent eina comunicativa i pedagògica que pot permetre un aprenentatge crític, responsable i alliberador (Escudero et. al., 2013). El seu potencial es troba tant en l'obra dels i les professionals de l'humor gràfic com en la incentivació de la producció del mateix alumnat (Bugallo, 2018).

Les tècniques que podem observar són variades, sovint la base dels acudits gràfics comencen amb el dibuix d'una vinyeta i en alguns incorporen text, a vegades emprant bafarades.

Climate change, you were here. Mark Winter. Regne Unit (UK)

Des d'Amnistia Internacional Catalunya es proposen una sèrie de tècniques i recursos que poden ser útils:

- » Incorporació de globus, o textos a peu d'imatge, a obres famoses o fotografies de la premsa
- » Manipulació gràfica d'imatges
- » Substitució de textos d'anuncis
- » Substitució del text d'acudits o tires ja publicats
- » Composició (collage) de personatges i elements retallats
- » Manipulació de fotografies realitzades a propòsit pels mateixos alumnes amb l'objectiu d'utilitzar-les com a material de treball.

Sigui la que sigui la tècnica escollida, en funció dels recursos disponibles es pot plantejar la utilització d'ordinadors o altres dispositius digitals per a aquests treballs.

ACTIVITATS

CONSIDERACIONS METODOLÒGIQUES

Les propostes d'activitats que presentem a continuació s'han pensat des d'un enfocament informatiu sobre l'emergència climàtica, les seves causes i conseqüències, la proposta de solucions, la conscienciació, la implicació i l'acció enfront aquesta. Alhora, també s'ha pensat des de l'anàlisi, representació, interpretació i creació artística, i des de l'àmbit de la comunicació des de la informació fins a la participació.

L'enfocament didàctic és multidimensional, i s'integren activitats de documentació i investigació, de visionat i interpretació de produccions artístiques i audiovisuals, de creació artística, de debat i reflexió, i d'implicació, propostes d'acció i participació social.

Per confeccionar-ho s'han tingut en compte les recomanacions de la *Guía para educar desde la perspectiva ecosocial en el cuidado y defensa del medio natural* (2021) incorporant la mirada ecosocial a partir dels següents principis metodològics (p.50):

- Enfocament socioafectiu
- Aprenentatge per a l'acció
- Construcció col·lectiva del coneixement
- Aprenentatge actiu
- Atenció a la diversitat
- Mirada holística i crítica

Una altra referència clau ha estat el *Decàleg de criteris de justícia global per a la valoració i l'elaboració de materials curriculars de ciències socials* (2020), per tal d'incorporar "criteris de justícia global de forma més transversal i significativa" i avaluar les activitats de forma crítica (p.5).

El temps proposat per dur a terme les activitats és orientatiu, però es pot adaptar segons les necessitats del context. Al mateix temps, s'ha cercat una coherència amb l'ús i sostenibilitat dels recursos emprats.

EDUCACIÓ
PRIMÀRIA

CICLE INICIAL^{1r i 2n}

ACTIVITAT PRÈVIA

Abans de veure l'exposició, explicarem el concepte i la temàtica. Preguntarem si saben que és una exposició, per a què serveixen i si n'han visitat algunes.

En aquest cas es tracta d'una exposició diferent, ja que la portaran a l'escola.

Situarem la temàtica del medi ambient, el canvi climàtic, i el món del còmic i l'humor gràfic. Comentarem idees i exemples.

DURANT L'EXPOSICIÓ

Explicarem el format de l'exposició i la situarem en el context de la Mostra d'Humor Humoràlia.

Comentarem que veurem les obres d'artistes de països diferents, però que totes parlen sobre la mateixa temàtica: el canvi climàtic.

Donarem algunes consignes per a mirar amb atenció les imatges i fixar-nos en els detalls.

- Què expliquen les obres? En què ens fan pensar?
- Escollirem l'obra que més ens ha agradat i explicarem el perquè
- Hi ha alguna obra que no hem entès?

Podem anar comentant algunes de les obres i problemàtiques que hi apareixen.

Aigua poc clara

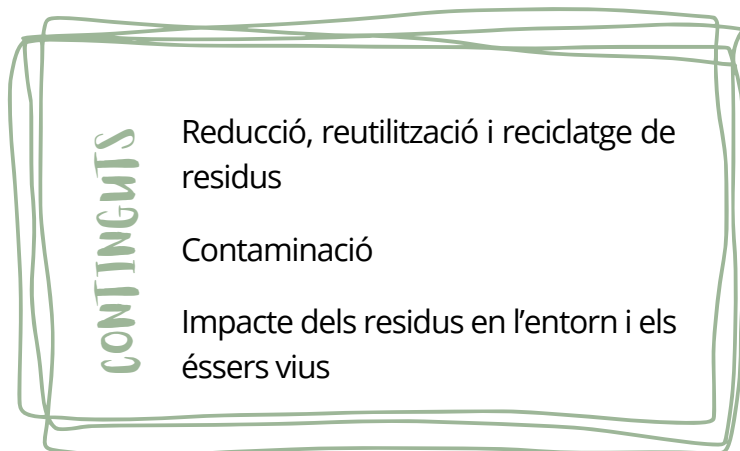
Temps: 1:30h

OBJECTIUS

Reflexionar sobre l'impacte dels residus en el medi natural i els éssers vius.

Conèixer els conceptes de residu, contaminació, reducció, reciclatge i reutilització.

Fomentar la gestió de residus, la reducció, el reciclatge i la reutilització.

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- Observarem la imatge *River* d'Alexander Dubovsky.
- Iniciarem un diàleg amb els infants sobre el que apareix en la imatge. Què hi veiem? Què fan els diferents personatges? Quins problemes hi trobem? Quins residus apareixen? Què li passa al riu? I al cel?
- Explicarem els conceptes de residus, contaminació, reducció, reciclatge i reutilització.
- Què en sabem? Generem residus? Quin tipus de residus generem? Reciclem els residus que generem? Com ho fem?
- Repasarem quins residus generem a l'aula, a l'escola o a casa. Podem observar les escombraries. Reciclem aquests residus?
- Comentarem la diferència entre reutilitzar i reciclar.
- On caldria llençar els residus que veiem a la imatge? I els nostres?

- ✎ Si no ho tenim, podem organitzar un nou sistema de gestió de residus, reciclatge i reutilització a l'aula, i fer partícips als infants.
- ✎ Per desenvolupar l'activitat podem visionar i comentar la web *Residu, on vas?* i la campanya publicitària *Basuria*. També podem escoltar, o mirar el video de la cançó *Les Tres Erres* d'El Pot Petit, llegir i aprendre'n la lletra.

MATERIAL COMPLEMENTARI

Residu, on vas?

<https://www.residuonvas.cat/ca>

Basuria. Campaña de concienciación para fomentar el reciclaje (2013).

<https://www.youtube.com/watch?v=M3z-YPsumOw>

Les Tres Erres - El Pot Petit.

<https://www.youtube.com/watch?v=gNC9nrQ5aQA>

MATERIAL

Imatge de l'obra

Ordinador i projector

Escombraries, contenidors o caixes per a gestionar els residus

River. Alexander Dubovsky. Ucraïna

2

Quina animalada!

Temps: 3:00h

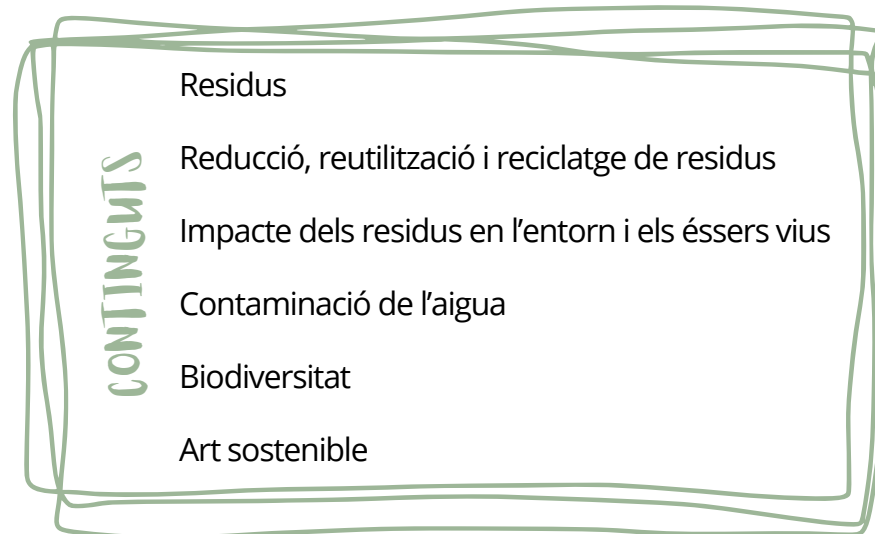
OBJECTIUS

Conèixer l'impacte dels residus en el medi natural i els éssers vius.

Fomentar la gestió de residus, la reducció, el reciclatge i la reutilització.

Visonar i interpretar l'obra de diferents artistes i produccions mediàtiques que aborden aquestes temàtiques.

Realitzar produccions creatives emprant elements reutilitzats.

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- Observarem l'obra *Similitud incòmoda* de Carlos Manuel Rodríguez Hernández. Què ens explica?
- Ens fixarem en la comparació entre animals i residus. Quins animals identifiquem?
- Parlarem sobre els residus i l'impacte que tenen en els animals i en el medi natural. Per fer-ho, també podem mirar i comentar el curt *Lemon*. Podem relacionar-ho amb el perill que corren algunes espècies.
- Observarem i comentarem l'obra d'altres artistes que creen escultures d'animals amb elements reciclats com Miquel Aparici, Javier Solchaga o Bordalo II amb el projecte *Big Trash Animals*.
- Comentarem la diferència entre reduir, reciclar i reutilitzar.

- ✎ Quins residus podríem reutilitzar? Portarem residus a l'aula per tal de reutilitzar-los. També podem separar i utilitzar alguns dels residus generats a l'aula.
- ✎ Escollirem un residu i l'animal que ens suggereix i dibuixarem en un paper el disseny.
- ✎ Transformarem aquests residus en animals, a partir de petites transformacions. Es poden enganxar elements, retallar, pintar... Adaptarem l'activitat segons l'edat del grup i les possibilitats, i tindrem en compte que no es generin més residus.

- ✎ Farem una petita exposició o instal·lació amb els diferents animals creats i en farem fotografies. També podem crear escenes, en què els animals interactuïn entre si, pensar una història...
- ✎ Un cop tinguem les imatges fetes, els animals es poden conservar, o separar els diferents components per tal de reciclar-los i llençar-los en els contenidors pertinents.

MATERIAL

Imatge de l'obra *Similitud incómoda* de Carlos Manuel Rodríguez Hernández

Ordinador i projector

Paper reciclat per als esbossos

Residus reutilitzables

Tisores

Cola o pega

Material per a dibuixar i pintar: Llapis, gomes, colors, retoladors, ceres...

Material reciclat: papers de colors, de regal, llana, fils, roba, revistes, diaris...

MATERIAL COMPLEMENTARI

Animales en peligro de extinción.

https://www.nationalgeographic.com.es/naturaleza/grandes-reportajes/animales-peligro-extincion_12536

Animales en peligro de extinción.

<https://www.ecologiaverde.com/animales-en-peligro-de-extincion-375.html>

Les espècies més perilloses del Mediterrani.

<http://www.xtec.cat/~jvert/eso/primer/mare/9/contacart.pdf>

Exposició virtual: "MARVIVA".

https://residus.gencat.cat/ca/ambits_dactuacio/sensibilizacio/einesdigitals/exposicio_virtual_marviva/

Miquel Aparici. <https://miquelaparici.com/>

Javier Solchaga. Solchaga, J. (2004). Animales salvajes. Anaya.

Bordalo II. Projecte Big Trash Animals. <https://www.bordaloii.com/big-trash-animals>
<https://creacuervos.com/big-trash-animals-esculturas-gigantes-de-basura/>

Lemon (2019). <https://www.youtube.com/watch?v=0e2zK0v2XPA>

Què hi podem fer?

Temps: 2-3h

OBJECTIUS

Conèixer l'impacte dels residus en el medi natural i els éssers vius.

Pensar solucions.

Fomentar la gestió de residus, la reducció, el reciclatge i la reutilització.

Visionar i interpretar l'obra de diferents artistes i produccions mediàtiques que aborden aquestes temàtiques.

Realitzar produccions creatives al voltant d'aquestes temàtiques.

CONTINGUTS

Residus

Reducció, reciclatge i reutilització

Impacte dels residus en l'entorn i els éssers vius

Contaminació de l'aigua

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- A partir de les obres *River* d'Alexander Dubovsky i *Similitud incòmoda* de Carlos Manuel Rodríguez Hernández parlarem de la contaminació dels espais naturals a partir dels residus generats.
- Com afecten els residus als éssers vius i al paisatge? Com ens afecta a nosaltres? Què podríem fer?
- **Opció A:** Pensarem propostes i solucions sobre la cura del medi la gestió de residus i realitzarem un dibuix. A partir d'aquests dibuixos crearem un còmic o conte conjunt entre tota la classe. Es poden emprar diferents tècniques i material reciclat. Els dibuixos es poden agrupar de forma física o de forma digital.
- **Opció B:** Si s'ha fet l'activitat 2, es poden emprar les fotografies dels animals creats i combinar-ho amb text, per exemple, emprant bafarades, per tal d'explicar aquestes propostes. Crearem un còmic o conte amb les diferents imatges realitzades.
- **Opció C:** En comptes de fer dibuixos, es poden representar les accions i fer-ne fotografies. Amb la inclusió de text o bafarades es poden explicar les idees. Crearem un còmic o conte amb les diferents imatges fetes.
- Tindrem en compte quines produccions creatives, materials i tècniques generaran menys residus i impacte. Per exemple, en el cas de les darreres opcions, podem editar i compilar les imatges de forma virtual.
- Observarem i comentarem el resultat final i les solucions proposades.

MATERIAL

Imatge de les obres *River* d'Alexander Dubovsky i *Similitud incòmoda* de Carlos Manuel Rodríguez Hernández

Paper

Material per a dibuixar i pintar: Llapis, gomes, colors, retoladors, ceres...

Material per a agrupar les imatges físicament: cartolina, fil, clips, fundes...

Ordinador

Programari d'edició d'imatges

Càmera

Produccions artístiques dels animals o imatges realitzades

MATERIAL COMPLEMENTARI

Lemon (2019)

<https://www.youtube.com/watch?v=0e2zK0v2XPA>

Les Tres Erres - El Pot Petit

<https://www.youtube.com/watch?v=gNC9nrQ5aQA>

Similitud incòmoda. Carlos Manuel Rodríguez Hernández. Espanya

CICLE MITJÀ ^{3r i 4t}

ACTIVITAT PRÈVIA

Abans de veure l'exposició, és important contextualitzar-la. Podem buscar informació sobre la Coordinadora d'ONGD i aMS de Lleida i Humoràlia. Explicarem el format de l'exposició.

Situarem la temàtica del medi ambient, el canvi climàtic i l'humor gràfic. Comentarem idees i exemples.

- ? Què és l'humor gràfic? Coneixem algun exemple?
- ? Què sabem sobre l'emergència climàtica? Farem un recull d'idees.

DURANT L'EXPOSICIÓ

Explicarem el format de l'exposició i la situarem en el context de la Mostra d'Humor Humoràlia. Comentarem que veurem les obres d'artistes de països diferents, però que totes parlen sobre la mateixa temàtica: el canvi climàtic.

Donarem algunes consignes per a mirar amb atenció les imatges i fixar-nos en els detalls.

- ✎ Què expliquen les obres? En què ens fan pensar?
- ✎ Escollirem l'obra que més ens ha agradat i explicarem el perquè
- ✎ Hi ha alguna obra que no hem entès?
- ✎ Algunes obres parlen del mateix amb diferents representacions? Podem relacionar diferents obres?

L'aigua està en perill

Temps: 1h-2h

OBJECTIUS

Observar les diferents formes de l'aigua en el planeta i la importància d'aquest recurs.

Valorar l'aigua com un bé escàs, i conèixer maneres diferents de prevenir o reduir l'impacte de les activitats humanes sobre el medi.

Conèixer algunes problemàtiques amb relació a l'aigua.

Pensar solucions i propostes d'acció per l'estalvi i cura de l'aigua.

Identificar les idees i missatges de les obres.

CONTINGUTS

Les diferents formes d'aigua en el planeta i la seva importància

Problemàtiques relacionades amb l'aigua: la sequera, la contaminació aquàtica, el desgel i l'augment del nivell del mar

Solucions i propostes d'acció per la gestió de recursos i cura del medi

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- Parlarem sobre la importància de l'aigua en el planeta i pensarem on la podem trobar. Tothom hi té el mateix accés?
- En petits grups identificarem les obres que parlen sobre l'aigua.
- Quines problemàtiques podem veure? Les escriurem en un paper i posteriorment les posarem en comú.
- Comentarem algunes problemàtiques com la sequera, la contaminació aquàtica, el desgel o l'augment del nivell del mar. Quines imatges ens ho mostren? Identificarem aquestes problemàtiques en les imatges, i les organitzarem segons la problemàtica que representin. Què ho causa?
- Per aprofundir en la temàtica podem visionar i comentar alguns dels recursos complementaris, com el curt Abuela grillo. Què ens explica?
- Pensem solucions: Què podríem fer per contrarestar-ho? De quina manera podem estalviar aigua i tenir cura d'aquest recurs natural? Pensarem algunes solucions de forma conjunta i les anotarem.

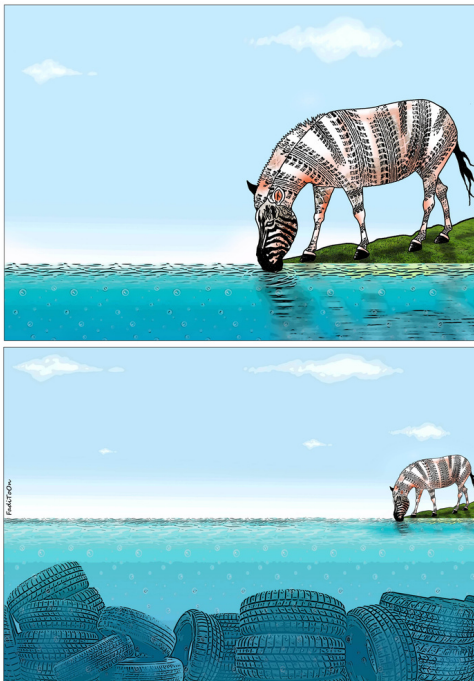
MATERIAL

Imatges de les obres impreses

Paper i material per escriure

Ordinador i projector

Leaving our marks on nature. Fadi Abou Hassan. Palestina/Noruega

MATERIAL COMPLEMENTARI

Abuela grillo (2019)

<https://www.youtube.com/watch?v=5EwnrJDmi74>

Agua limpia y saneamiento: por qué es importante.

https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/wp-content/uploads/sites/3/2016/10/6_Spanish_Why_it_Matters.pdf

El Cicle de l'aigua.

<https://www.ccma.cat/tv3/super3/infok/el-cicle-de-laigua/video/5369351/>

La escasez de agua dulce: Una introducción al problema - Christiana Z. Peppard.

<https://www.youtube.com/watch?v=2qxhlCuTe4w>

Agua y cambio climático.

<https://pbs.twimg.com/media/EUJIV9eXYAMmDCt.jpg>

2

Paisatges canviants

Temps: 2-3h

OBJECTIUS

Analitzar paisatges i ecosistemes tenint en compte els factors socials i naturals que els configuren, per valorar les actuacions que els afecten.

Observar i descriure diferents tipus de paisatge de l'entorn proper i llunyà.

Reconèixer els elements naturals i humanitzats i de l'impacte de l'activitat humana en el paisatge.

Visionar i interpretar l'obra de diferents artistes sobre el paisatge i la transformació d'aquest.

Realitzar produccions creatives i crítiques al voltant d'aquestes temàtiques.

CONTINGUTS

Impacte de l'activitat humana en el paisatge i la natura

Ecosistema i paisatge

Fotomuntatge i collage

Art climàtic

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- Observarem les obres *Sense títol* d'Alexander Shmidt i *Leaving our marks on nature* de Fadi Abou Hassan. Que representen? De què ens parlen?
- Ho relacionarem amb l'impacte en l'entorn, els paisatges naturals i els éssers vius. Quins paisatges creiem que estan canviant? Cercarem imatges per internet.
- Observarem com han canviat alguns paisatges i visionarem i comentarem els projectes *From Above* de Yann Arthus-Bertrand, *Inherit the dust* de Nick Brandt i els paisatges de Yao Lu.
- Quins paisatges volem conservar? Dibuixarem un paisatge naturalista de l'entorn. Podem aprofitar alguna sortida per a fer-lo. Ens fixarem bé en els detalls i les formes.
- Compartirem i explicarem els dibuixos realitzats. Per què són importants per a nosaltres aquests paisatges?
- Quins paisatges es transformen i generen per l'activitat humana? Realitzarem paisatges a partir del fotomuntatge i collage emprant retalls de revistes.
- Opció A:** Podem partir d'una fotografia d'un paisatge extreta de revistes o calendaris i transformar-la afegint altres elements.
- Opció B:** Crearem un paisatge a partir de retalls de papers i imatges emprant la tècnica del collage.
- Pensarem imatges creatives i alhora crítiques. Un cop realitzades en comentarem els resultats. Podem comparar els nous paisatges amb els quals hem dibuixat i reflexionar sobre l'impacte i transformacions d'aquests. Com afecten aquests canvis a la natura i als éssers vius?

MATERIAL

Ordinador i projector

Paper

Material per a dibuixar: Llapis i goma

Material reciclat: revistes, diaris, calendaris, catàlegs publicitaris, papers de colors, de regal...

Tisores

Pega

MATERIAL COMPLEMENTARI

Antes y después: así afecta el cambio climático a estos paisajes.

<https://www.nationalgeographic.es/medio-ambiente/antes-y-despues-asi-afecta-el-cambio-climatico-a-estos-paisajes>

Naturaleza en peligro de extinción.

https://elpais.com/elpais/2019/09/17/album/1568733711_352700.html#foto_gal_3

Paisatge i món local.

<http://www.catpaisatge.net/monlocal/cat/index.php>

Yann Arthus-Bertrand. From Above. <https://www.yannarthusbertrandphoto.com/categorie-produit/from-above/>

Nick Brandt, Inherit the dust (2011). <https://www.inheritthedust.com/>

Yao Lu. <https://elhurgador.blogspot.com/2012/10/yao-lu-fotografia.html>

3 Temperatura en augment

Temps: 2h

OBJECTIUS

Conscienciar sobre l'escalfament global i de la repercussió en el clima, en l'ecosistema i els éssers vius

Conèixer els conceptes d'escalfament global i canvi climàtic

Diferenciar entre temps meteorològic i clima

Entendre la importància de recollir i mesurar les dades

Observar i fer altres tipus de representacions de dades

CONTINGUTS	Escalfament global
	Canvi climàtic
	Temperatura
	Temps i clima

Termòmetre. Darko Driljevic. Montenegro

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- ✎ Observarem l'obra *The last drop* de Naser Nargessi. Què hi veiem? En què ens fa pensar?
- ✎ Podem relacionar la imatge amb la importància del clima, les precipitacions, la temperatura... Què passa si no plou? O si plou més del normal? Diferenciarem entre clima i temps meteorològic i explicarem els conceptes de canvi climàtic i escalfament global.
- ✎ Observarem la web del científic Ed Hawkins *#ShowYourStripes* i mirarem la representació de la variació de la temperatura en els diferents països. Què signifiquen les barres i els colors? Quin patró tenen en comú els diferents països? Podem veure algun dels recursos que ens donen més informació. Assenyalarem que aquest projecte es va fer per a visibilitzar l'augment de la temperatura amb els anys fruit de l'activitat humana, el que anomenem escalfament global.
- ✎ **Opció A:** Construïrem un diagrama de barres de temperatura seguint el model de la imatge a partir de retalls de revistes i paper reciclat. També es pot pintar amb colors sobre paper reciclat. Podem fer un treball conjunt a nivell d'aula, o de forma individual, per exemple per tal d'elaborar un punt de llibre que puguem emprar. Els resultats es poden compartir a les xarxes junt amb el hashtag *#ShowYourStripes*.
- ✎ **Opció B:** Inventar un altre diagrama de barres per tal de mostrar la temperatura i fenòmens atmosfèrics que registrem durant el curs. Aquesta activitat pot tenir una durada variable. Ens podem centrar en recollir les dades d'un període més curt, consultar-les en una base de dades, o podem prendre nota al llarg del curs. Necessitarem les dades d'altres anys per a comparar-les. L'objectiu és prendre consciència de la importància del registre i anàlisi d'aquestes dades i la visualització dels resultats, per tal que la gent ho pugui entendre fàcilment.

- ✎ Quins són els efectes de l'escalfament global? Què pot suposar el canvi climàtic? Per concloure l'activitat podem mirar i comentar la campanya +1,5°C *Lo cambia todo* de WWF.

MATERIAL

Imatge de l'obra *The last drop* de Naser Nargessi

Ordinador i projector

Material per a pintar: colors, retoladors, ceres...

Material de base: qualsevol material reutilitzat sobre el qual puguem pintar amb el material disponible (paper, cartó, tela...)

Revistes i paper reciclat

Regles

Pega i tisores

The last drop. Naser Nargessi. Iran

Show your stripes – Ed Hawking.
<https://showyourstripes.info/l/globe>

Warming Stripes. El Tiempo.
<https://www.youtube.com/watch?v=beJSDomikWA>

Climate Stripes Animation 1900-2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=jl4G3JqezGs>

+1,5°C Lo cambia todo- WWF.
https://www.youtube.com/watch?v=pAtmZjij_cw

MATERIAL COMPLEMENTARI

Cambio climático y movilidad urbana. Juan Bolaños y Ángel Ramirez.

<https://drive.google.com/file/d/1KcgMaf1lqOsLrfRaD5IHmf5aEkrQmT8t/view>

El aumento de la temperatura media en España desde 1901 a 2018, en barras de colores.

https://verne.elpais.com/verne/2019/06/28/articulo/1561726383_621834.html

8 cosas que debes saber sobre el cambio climático.

<https://www.unicef.org/lac/historias/8-cosas-que-debes-saber-sobre-el-cambio-climatico>

ACLIMATARNOS: guía didáctica sobre cambio climático y salud (2020).

<https://www.isciii.es/Noticias/Noticias/Documents/GuiaAclimatarnos.pdf>

QQC i... l'escalfament global a fons (fins 12:32).

<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/quequicom/qqc-ilescafament-global-a-fons/video/5978286/>

CICLE SUPERIOR^{5è i 6è}

ACTIVITAT PRÈVIA

Abans de veure l'exposició, és important contextualitzar-la. Podem buscar informació sobre la Coordinadora d'ONGD i aMS de Lleida i Humoràlia. Explicarem el format de l'exposició.

Situarem la temàtica del medi ambient, el canvi climàtic i l'humor gràfic. Comentarem idees i exemples.

- ? Què és l'humor gràfic? Coneixem algun exemple?
- ? Què sabem sobre l'emergència climàtica? Farem un recull d'idees.

DURANT L'EXPOSICIÓ

Explicarem el format de l'exposició i la situarem en el context de la Mostra d'Humor Humoràlia. Comentarem que veurem les obres d'artistes de països diferents, però que totes parlen sobre la mateixa temàtica: el canvi climàtic.

Donarem algunes consignes per a mirar amb atenció les imatges i fixar-nos en els detalls.

- Què expliquen les obres? En què ens fan pensar?
- Escollirem l'obra que més ens ha agradat i explicarem el perquè
- Hi ha alguna obra que no hem entès?
- Algunes obres parlen del mateix amb diferents representacions? Podem relacionar diferents obres?
- Quines tècniques i recursos s'utilitzen?
- Hi ha problemàtiques que no apareixen?

S.O.S. canvi climàtic

Temps: 2h

OBJECTIUS

Aprofundir en el concepte de canvi climàtic.

Investigar les problemàtiques que comporta el canvi climàtic.

Identificar els missatges de les obres artístiques i observar diferents formes de representar-los.

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- Un cop observades totes les obres farem petits grups de treball.
- Haurem de pensar i identificar les diferents problemàtiques que ens expliquen les imatges i classificar les obres segons aquestes. Podem emprar un llistat com a suport o de forma orientativa. Cal tenir en compte que algunes imatges poden tractar més d'una temàtica.
- Què en sabem d'aquestes problemàtiques? Posem en comú la informació que coneixem
- Cada grup cercarà informació sobre una problemàtica i en farà una petita exposició a l'aula
- Explicarem i reflexionarem sobre la relació entre el canvi climàtic i aquestes problemàtiques

Conceptes clau de la crisi climàtica – InfoK. <https://www.youtube.com/watch?v=adel2ZucOjM>

Què és el canvi climàtic? – Info K. <https://www.ccma.cat/tv3/super3/infok/que-es-el-canvi-climatic/video/5833242/>

Recursos educatius per entendre el canvi climàtic. <https://agenda21escolarplussabadell.cat/blog/recursos-educatius-per-entendre-el-canvi-climatic>

MATERIAL

Imatges de les obres

Ordinadors o dispositius digitals
per cercar la informació

Projector

Llistat

MATERIAL COMPLEMENTARI

Llistat orientatiu sobre les problemàtiques
que mostren les obres:

- Sequera
- Contaminació
- Desgel
- Escalfament global
- Desforestació
- Incendis
- Augment del nivell del mar
- Afectació en la biodiversitat
- Impacte en la natura i éssers vius

Quines altres problemàtiques podem trobar?

Temps: 3h

OBJECTIUS

Aprofundir en el concepte de canvi climàtic, les causes i els efectes.

Investigar les problemàtiques que comporta el canvi climàtic.

Identificar els missatges de les obres artístiques i observar diferents formes de representar-los.

Reflexionar sobre el que comporta el canvi climàtic.

Realitzar una imatge d'humor gràfic sobre els efectes del canvi climàtic.

CONTINGUTS

Causes i conseqüències del canvi climàtic

Humor gràfic

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- 🖊 Observarem algunes infografies sobre els efectes i problemàtiques que comporta el canvi climàtic i parlarem de les causes i els efectes. Alhora, ens fixarem en com aquests també es relacionen entre si.
- 🖊 Quines problemàtiques no apareixen en les obres de la mostra? Buscarem les problemàtiques que no veiem representades.
- 🖊 Pensarem i crearem una imatge sobre aquesta problemàtica. Primer farem esbossos de les idees. Triarem la que sigui més interessant i la passarem a net. Per a fer la imatge final podem emprar la tècnica que ens vagi millor, que coneguem i de la que disposem el material necessari. Tindrem en compte alguns recursos que s'usen en l'humor gràfic, com l'ús de metàfores, l'humor i la creativitat.
- 🖊 **Proposta: Colors aquarel·lables:** Passarem la imatge final a llapis en un paper basik (o amb més gramatge), dibuixant suaument. Si volem realçar-la la podem repassar amb compte amb un retolador permanent negre prim i esborrem el llapis vigilant que no s'arrugui el paper. Pintarem la imatge amb colors aquarel·lables. És millor que pintem fluix per tal de controlar millor el to, així es poden anar sumant capes de color i mesclar-los. Un cop tenim el dibuix pintat, prepararem l'espai per a aquarel·lar. Posar un diari a sota del dibuix i un pot amb una mica d'aigua. Amb un pinzell prim, aquarel·larem amb cura el dibuix, cada color per separat. Netejarem el pinzell en cada canvi de color. També necessitarem una mica de paper d'assecar per tal de treure l'excés d'aigua del pinzell. Deixarem assecar les imatges abans de moure-les.
- 🖊 Compartirem les imatges creades i explicarem les idees. Es pot realitzar una petita exposició.
- 🖊 Reflexionarem entorn del que suposa el canvi climàtic per a les diferents espècies i el medi.

MATERIAL

Ordinador i projector

Material per a dibuixar i pintar: llapis, gomes, colors, retoladors, llapis aquarellables, retoladors permanents...

Paper (si emprem tècniques humides haurà de tenir més gramatge)

Paper reciclat per als esbossos

Efectos del cambio climático.

<https://www.cambioclimatico.org/tema/efectos-del-cambio-climatico>

MATERIAL COMPLEMENTARI

Especial Crisi climàtica (InfoK).

<https://www.ccma.cat/tv3/super3/infok/especial-crisi-climatica/video/6129136/>

Conceptes clau de la crisi climàtica – InfoK.

<https://www.youtube.com/watch?v=adel2ZucOjM>

Camargo, J. (2018). Manual de lucha contra el Cambio Climático. Libros en Acción.

<https://www.economiasolidaria.org/wp-content/uploads/2020/08/manual-de-lucha-contra-el-cambio-climatico.pdf>

INFOGRAFIES

Infografia. Efectos del cambio climático.

<https://www.cambioclimatico.org/sites/default/files/infog-calentamiento-global.jpg>

Infografia. Procesos del cambio climático y sus amenazas.

<https://infografiasencastellano.files.wordpress.com/2011/07/procesodelcambioclimaticoysusamenazas.jpg>

Consecuencias del cambio climático en la Tierra. Ágora diario del agua.

<https://www.elagoradiario.com/wp-content/uploads/2021/04/tierra-cambioclimatico.jpg>

I ara què fem? Propostes d'acció!

Temps: 3h

OBJECTIUS

Conèixer què és el canvi climàtic, les seves causes, conseqüències i solucions.

Valorar solucions a la crisi ecològica i social que vagin a l'arrel dels problemes.

Diferenciar entre solucions rellevants i irrellevants o falses solucions, entre les individuals i les col·lectives i les de mitigació o adaptació.

Fomentar la implicació i acció climàtica.

Realitzar produccions creatives emprant la reinterpretació i transformació de l'obra.

CONTINGUTS

Canvi climàtic: conseqüències, causes i solucions

Mesures de mitigació i adaptació

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- Observarem l'obra *Nueva sinfonía* de David Vela Cervera. Què ens explica la imatge?
- Assenyalarem quines problemàtiques hi ha en la primera vinyeta i les solucions que apareixen en la segona
- Pensarem possibles solucions per a les problemàtiques que veiem en les altres obres. Què hi podem fer nosaltres? És suficient per generar un canvi global? Qui hauria d'actuar? Què causa el canvi climàtic?
- Iniciarem un debat sobre les solucions, individuals i col·lectives i l'impacte o eficàcia que poden tenir. Podem tenir en compte les idees recollides en els continguts de la guia com a suport

- ✎ Escollirem una altra obra i pensarem com canviaria la imatge aplicant algunes propostes d'acció i canvis. Farem esbossos.
- ✎ **Opció A:** Dibuixarem la nova versió i els canvis que comportaria en la imatge.
- ✎ **Opció B:** Treballarem amb les imatges del catàleg en paper o en format digital, i transformarem la imatge mitjançant el fotomuntatge o amb programes d'edició digital.
- ✎ **Opció C:** A partir del joc d'imatges de l'exposició pensarem quins elements podem posar per transformar-les, sense que es facin malbé. Per exemple, podem fer algun dibuix a part, o emprar retalls d'imatges o altres materials com un collage, però sense enganxar. Farem fotos dels resultats abans de retirar els elements. Es pot fer en petits grups.
- ✎ Compartirem i explicarem les idees i resultats.
- ✎ Posem-ho en pràctica! Podem començar per petites accions individuals i col·lectives i anar sumant-n'hi de noves. Pensem quins canvis podem aplicar a l'aula, a l'escola, i a casa, proposem reptes i comentem els resultats...

MATERIAL

Imatge de l'obra *Nueva sinfonía* de David Vela Cervera

Paper

Paper reciclat per als esbossos

Material per a dibuixar i pintar: llapis, gomes, colors, retoladors, retoladors permanents...

Material reciclat: papers de colors, de regal, llana, fils, roba, revistes, diaris...

Pega i tisores

Ordinadors i dispositius digitals

Programari d'edició d'imatges

Càmera

¿Cómo empezamos a cambiar el mundo? <http://naturante.com/wp-content/uploads/2015/01/como-cambiar-el-mundo-contra-poster.jpg>

Guía sobre la insostenibilidad ecológica de nuestros estilos de vida. <https://tiempodeactuar.es/wp-content/uploads/sites/235/Guia-Orientacion-Pedagogica-Insostenibilidad-Estilos-Vida570.pdf>

MATERIAL COMPLEMENTARI

Camargo, J. (2018). Manual de lucha contra el Cambio Climático. Libros en Acción.

<https://www.economiasolidaria.org/wp-content/uploads/2020/08/manual-de-lucha-contra-el-cambio-climatico.pdf>

Especial Crisi climàtica (InfoK).

<https://www.ccma.cat/tv3/super3/infok/especial-crisi-climatica/video/6129136/>

Herrero, Y., González, M. i Páramo, B. (2019). Canvi climàtic. Litera libros.

EDUCACIÓ SECUNDÀRIA

ESO^{1r i 2n}

ACTIVITAT PRÈVIA

Abans de veure l'exposició, és important contextualitzar-la. Podem buscar informació sobre la Coordinadora d'ONGD i aMS de Lleida i Humoràlia. Explicarem el format de l'exposició.

Situarem la temàtica del medi ambient, el canvi climàtic i l'humor gràfic. Comentarem idees i exemples.

- ? Què sabem sobre l'emergència climàtica? Farem un recull d'idees.
- ? Pot l'humor contribuir a la transformació? De quina manera? Quins exemples coneixem?

DURANT L'EXPOSICIÓ

Explicarem el format de l'exposició i la situarem en el context de la Mostra d'Humor Humoràlia. Observarem la diversitat de procedències dels i les autores. Ens centrarem més en la interpretació de les obres i el pensament crític. Farem preguntes i treballarem l'observació, l'interpretació i l'anàlisi.

- ▬ Què expliquen les obres? En què ens fan pensar?
- ▬ Escollirem l'obra que més ens ha agradat, impactat, interessat... i explicarem el perquè
- ▬ Hi ha alguna obra que no hem entès?
- ▬ Algunes obres parlen del mateix amb diferents representacions? Podem relacionar diferents obres?
- ▬ Quines tècniques i recursos s'utilitzen?
- ▬ Hi ha problemàtiques que no apareixen?
- ▬ Quines obres plantegen alternatives?

1 Justícia climàtica. Què en sabem?

Temps: 3h

OBJECTIUS

Recollir i relacionar la informació de diferents fonts.

Reflexionar sobre els conceptes de justícia social, el canvi climàtic i el sistema de producció i consum.

Valorar la justícia social com la capacitat universal de satisfer les necessitats dins d'un marc de conservació de la naturalesa de la qual depenem.

Aprendre a reconèixer situacions d'injustícia.

Investigar el paper del capitalisme en la crisi ecològica i la injustícia social.

CONTINGUTS

- Justícia climàtica
- Mitjans de comunicació i periodisme
- Fonts d'informació i documentació
- Conflictes i problemàtiques mediambientals

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- ✎ Prèviament cercarem informació sobre problemàtiques i conflictes mediambientals a la premsa (en paper o digital) durant una setmana i les compartirem i explicarem a l'aula. Si és premsa en paper, es poden retallar les notícies i imatges i fer un recull o penjar-les a la classe. Podem continuar recollint aquestes notícies durant un període més llarg de temps un cop hàgem dut a terme l'activitat.
- ✎ Quines d'aquestes notícies les podem relacionar amb les obres de la mostra? Classificarem les notícies per temàtiques i les relacionarem amb les imatges de la mostra. Coneixem altres conflictes ambientals? Apareixen tots en la premsa i els mitjans de comunicació? De quina manera s'expliquen?
- ✎ Introduïrem el concepte de justícia climàtica o ambiental, podem emprar algun dels recursos del material complementari.
- ✎ Comentarem en què consisteix el projecte EJ Atlas i investigarem les dades que aporta. Quants conflictes podem observar al nostre territori? I als altres països? Quines són les empreses que més apareixen? Quines problemàtiques mostra la llegenda? On trobem més conflictes? Cal tenir en compte que, com afirma la pàgina, l'absència de dades no significa que no hi hagi més conflictes sinó que poden no estar documentats.
- ✎ Escollirem un conflicte, ens documentarem i farem una presentació a l'aula. Es pot treballar en petits grups. Tindrem en compte la diversitat temàtica i de països per tal de tenir una visió més àmplia i global.
- ✎ Reflexionarem sobre la relació entre aquests conflictes, els de les notícies que hem aconseguit i el concepte de justícia ambiental. Qui en surt més mal parat? Qui són els responsables? Què ho provoca?

MATERIAL

Notícies de premsa

Ordinador i projector

Ordinadors o dispositius digitals

EJ Atlas.

<https://ejatlas.org/?translate=es>

MATERIAL COMPLEMENTARI

R23 Video Justicia climàtica.

<https://www.youtube.com/watch?v=7w10eAz38iE>

No resoldrem l'emergència climàtica sense Justícia climàtica.

https://www.youtube.com/watch?v=3G8Cc_my2dE

¿Sabes qué es la justicia climática?#ClimateOfChange.

<https://www.youtube.com/watch?v=9sB4ZZg9RT8>

¿Qué es la justicia climática?

<https://www.youtube.com/watch?v=u9TPd6kTLAs>

Justicia Climática.

<https://www.tierra.org/justicia-climatica/>

No hay justicia climática sin justicia financiera.

<https://www.elcritic.cat/opinio/nicola-scherer/no-hay-justicia-climatica-sin-justicia-financiera-106684>

Interdependents- Corresponsables. Infografia.

<http://interdependents.portalpaula.org/infografies/pandemia.php>

Interdependents-Corresponsables. Reptes.

<http://interdependents.portalpaula.org/reptes/>

Activistes

Temps: 2h

OBJECTIUS

Investigar sobre figures significatives i col·lectius en defensa del medi que serveixin com a referents inspiradors i conèixer els contextos en els quals van lluitar i les metes que van perseguir.

Entendre que els i les referents activistes formen part d'un col·lectiu sense el qual no podrien realitzar transformacions socials.

Conèixer els riscos i dificultats que afronten els i les activistes ambientals en contextos determinats i observar-ne les relacions amb els projectes extractius, les institucions i els governs.

Tenir en compte la pluralitat de veus, visions i procedències en la defensa del planeta.

Reflexionar sobre l'activisme i l'acció col·lectiva.

CONTINGUTS

Activisme i defensors/es de la terra

Acció col·lectiva

Justícia climàtica

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- Observarem en quines obres es representa l'activisme ambiental i de quina manera ho fan.
- Quins/es activistes, col·lectius i organitzacions ambientals coneixem? Què fan? Quins recursos utilitzen?
- Cercarem diferents referents i organitzacions i les seves accions i propostes. Incidirem en la pluralitat de contextos, procedències, època...
- Investigarem les problemàtiques i riscos que han d'afrontar i les víctimes mortals a partir dels informes de Global Witness. Per què són perseguits i perseguides? On es produeixen més morts? Quines relacions podem establir?
- Podem fer una presentació amb la informació obtinguda o un mural col·laboratiu.
- Reflexionarem sobre la importància i necessitat de l'activisme climàtic, i l'acció col·lectiva arreu del món en la defensa del medi.

MATERIAL

Ordinador i projector

Dispositius digitals

Material per a realitzar el mural: es poden emprar elements reciclats, (paper, cartolines, retalls...) dibuixar en comptes d'imprimir les imatges, escriure els noms...

Retoladors

La crisis climática y amenazas contra defensores de la tierra y el medio ambiente.

<https://www.youtube.com/watch?v=jeACqlacbh8>

Última línea de defensa. Global Witness.

<https://www.globalwitness.org/es/last-line-defence-es/>

MATERIAL COMPLEMENTARI

Activistas por la vida.

<https://activistasporlavida.org/>

Las 'otras Gretas' que dan voz al planeta.

<https://www.rtve.es/noticias/20191206/otras-gretas-dan-voz-planeta/1992897.shtml>

Sense títol. René Bouschet. França

Acción Climática Local Una guía para Jóvenes de América Latina. Engajamundo y la Red Regional de Cambio Climático y Toma de Decisiones (2021).

<https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/60554/a0d6b96b-26bb-4343-a8db-6b8c14e18796.pdf>

¿Enemigos del Estado?. Global Witness.
<https://www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/enemigos-del-estado/>

Récord de activistas medioambientales asesinados.

<https://www.lavanguardia.com/vida/junior-report/20210914/7717663/record-activistas-medioambientales-asesinados.html>

Aumenta el número de activistas ambientales asesinados.

<https://www.elagoradiario.com/desarrollo-sostenible/cambio-climatico/asesinatos-activistas-medioambientales/>

Por qué tenemos que salir en defensa de los defensores y defensoras de la Tierra en este Día Mundial del Medio Ambiente.

<https://www.amnesty.org/es/latest/news/2019/06/why-we-need-to-stand-up-for-earth-defenders-this-world-environment-day/>

¿Quién defiende a los defensores? -
#DíaPueblosIndígenas 2020.

<https://www.youtube.com/watch?v=ITiLTRBcpoI>

“Luchamos por la madre Tierra”: Artemisa Xakriabá, joven indígena activista por el clima.

<https://www.youtube.com/watch?v=Moe79Rqbb6s>

Defensoras de la tierra y el medio ambiente: voces silenciadas.

<https://www.oxfam.org/es/defensoras-de-la-tierra-y-el-medio-ambiente-voces-silenciadas>

3

Contrapublicitat

Temps: 2h-3h

OBJECTIUS

Reflexionar sobre quins consums poden ser injustos (aquells no universalitzables) en l'actual context de límits de disponibilitat material i energètica.

Observar el grau de dependència de recursos naturals de la societat consumista.

Relacionar el consumisme amb la generació de residus.

Conèixer la relació entre el consumisme i la riquesa, la degradació del planeta i la injustícia social. Ser conscients dels impactes de la lògica consumista.

Entendre els codis publicitaris.

Diferenciar entre publicitat comercial, publicitat social ambiental i eco blanqueig (*green washing*).

Realitzar produccions creatives crítiques.

CONTINGUTS

Consumisme

Comunicació

Publicitat comercial, publicitat social i eco blanqueig

Contrapublicitat

Canvi climàtic

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- ✎ Reflexionarem sobre com afecta el nostre model de consum en el canvi climàtic i l'impacte en la natura. Què consumim? Quin impacte té?
- ✎ Aprofundirem en els conceptes de consumisme, publicitat, contra-publicitat i eco blanqueig. Buscarem i comentarem alguns exemples.
- ✎ Veurem com diferents organitzacions, activistes i artistes empen codis publicitaris i la contra-publicitat com a denúncia, alternativa al consum i discursos dominants, i defensa del medi.
- ✎ **Opció A:** Pensarem i dissenyarem de forma individual o en grup una imatge contrapublicitària relacionada amb la justícia climàtica. A partir d'un anunci existent pensarem com transformar-lo per tal de fer-ne una crítica. Podem fer servir la tècnica de fotomuntatge o collage o l'edició digital.
- ✎ **Opció B:** Pensarem i dissenyarem de forma individual o en grup una imatge publicitària relacionada amb la justícia climàtica. Tenint en compte la publicitat social, pensarem una imatge que visibilitzi o mostri alguna idea sobre la justícia climàtica. Podem usar la tècnica de fotomuntatge o collage, la fotografia i l'edició digital.

MATERIAL

Ordinador i projector

Anuncis publicitaris

Revistes, papers, imatges...

Tisores i pega

Paper

Ordinadors o dispositius digital

Programari d'edició d'imatge

Càmera

Adbusters.

<https://www.adbusters.org/>

Consume hasta morir.

<http://www.consumehastaamorir.com/>

Carro de Combate.

<https://www.carrodecombate.com/>

MATERIAL COMPLEMENTARI

CONSUMISMO.

<https://es.greenpeace.org/es/trabajamos-en/consumismo/>

Contrapublicidad Consume hasta morir

http://www.economiasolidaria.org/sites/default/files/LIBRO_CONTRAPUB_CHM.pdf

Contrapublicitat: apropiacionisme crític en l'era digital.

https://openaccess.uoc.edu/bitstream/10609/43681/1/De%20la%20Cruz_%20Lourdes_WP_2014_Contrapublicitat.pdf

Contrapublicidad.

<https://omal.info/spip.php?article4853>

Subvertising.

<https://www.rtve.es/play/videos/metropolis/metropolis-subvertising/2507568/>

Actúa con tu consumo.

<https://es.greenpeace.org/es/que-puedes-hacer-tu/consumo/>

LA PUBLICIDAD (que no te ciegue).

https://drive.google.com/file/d/1cT1d8tCOuBO_fnd-xyFFCTrwbj_HMbcc/view

Consumo – Teachers for Future.

<https://teachersforfuturespain.org/consumo/>

5 campañas publicitarias sobre el medio ambiente que no te dejarán indiferente.

<https://blog.oxfamintermon.org/5-campanas-publicitarias-sobre-el-medio-ambiente-que-no-te-dejaran-indiferente/>

7 campañas de publicidad medioambiental que no te dejarán indiferente.

<https://www.enutt.net/la-publicidad-medioambiental>

EJEMPLOS BUENAS CAMPAÑAS PUBLICITARIAS AMBIENTALES Y SOCIALES.

<https://verdesdigitales.com/2020/03/11/ejemplos-buenas-campanas-publicitarias-ambientales-y-sociales/>

Las 10 campañas medioambientales mas efectivas del mundo.

<https://ecocosas.com/ecologia/10campanasmedioambientales/>

Publicidad social.

<http://www.morancreativo.com/blog/publicidad-social-200-ejemplos-de-anuncios-impactantes-san-sebas.html>

Campañas de publicidad ecológica.

<https://www.ecologiaverde.com/campanas-de-publicidad-ecologica-204.html>

ESO^{3r i 4t}

ACTIVITAT PRÈVIA

Abans de veure l'exposició, és important contextualitzar-la. Podem buscar informació sobre la coordinadora d'ONGD i aMS de Lleida i Humoràlia. Explicarem el format de l'exposició.

Situarem la temàtica del medi ambient, el canvi climàtic i l'humor gràfic. Comentarem idees i exemples.

- ? Què sabem sobre l'emergència climàtica? Farem un recull d'idees.
- ? Pot l'humor contribuir a la transformació? De quina manera? Quins exemples coneixem?

DURANT L'EXPOSICIÓ

Explicarem el format de l'exposició i la situarem en el context de la Mostra d'Humor Humoràlia. Observarem la diversitat de procedències dels i les autores. Ens centrarem més en la interpretació de les obres i el pensament crític. Farem preguntes i treballarem l'observació, l'interpretació i l'anàlisi.

- ▬ Què expliquen les obres? En què ens fan pensar?
- ▬ Escollirem l'obra que més ens ha agradat, impactat, interessat... i explicarem el perquè
- ▬ Hi ha alguna obra que no hem entès?
- ▬ Algunes obres parlen del mateix amb diferents representacions? Podem relacionar diferents obres?
- ▬ Quines tècniques i recursos s'utilitzen?
- ▬ Hi ha problemàtiques que no apareixen?
- ▬ Quines obres plantegen alternatives?

1 Quants planetes consumim?

Temps: 1:30h-2h

OBJECTIUS

Reflexionar sobre quins consums poden ser injustos (aquells no universalitzables) en l'actual context de límits de disponibilitat material i energètica.

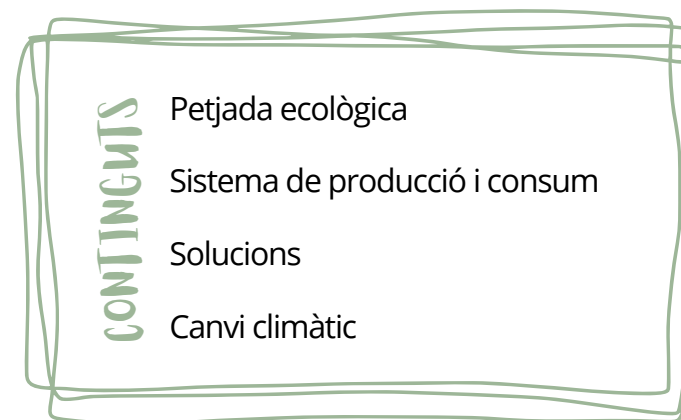
Observar el grau de dependència de recursos naturals de la societat consumista.

Relacionar el consumisme amb la generació de residus.

Conèixer la relació entre el consumisme i la riquesa, la degradació del planeta i la injustícia social.

Ser conscients dels impactes de la lògica consumista.

Calcular la petjada ecològica personal i conèixer maneres de reduir-la.

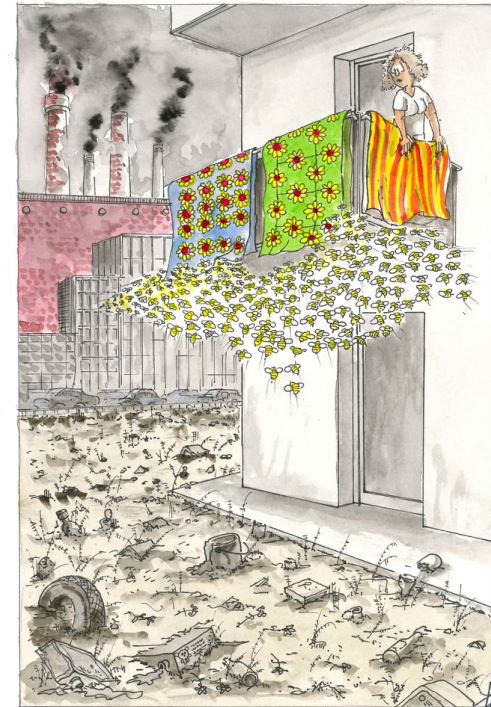
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- Pensarem sobre com afecta el nostre model de producció i consum en el canvi climàtic i l'impacte en la natura. Quin impacte té el que consumim? Podem mirar el curt *Wake Up Call* de Steve Cutts i Gaia Foundation, el mapa *El viatge de tu mòbil* de Tecnologia llibre de conflicto i el video *Saps què hi ha al darrere del teu mòbil?*
- Comentarem, relacionarem, i contrastarem les idees.
- Parlarem del concepte de petjada ecològica.
- Calcularem la petjada ecològica i observarem els mapes.
- Posem en comú els resultats. Quines propostes d'acció podríem aplicar per reduir-la? Quines solucions proposen?

MATERIAL

Ordinador i projector

Ordinadors o dispositius digitals

S. O. S.

SOS. Tasser Friedrich. Itàlia

Footprint calculator. <https://www.footprintcalculator.org/home/es>

https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.246776644.1108529628.1631019520-279295298.1631019520#/

Wake Up Call / Steve Cutts / Gaia Foundation HD. https://www.youtube.com/watch?v=XhR_zKUn6jc

El viaje de tu mobil. https://www.tecnologia Libre de conflicto.org/wp-content/uploads/recursos/posters/es/TLC_poster_03_es_elviajdetumovil.pdf

Saps què hi ha al darrere del teu mòbil? <https://www.youtube.com/watch?v=Z-W1SXflbNg>

Descubre lo que el oro de tu móvil esconde. <https://www.youtube.com/watch?v=a0jkxsFoxmo>

Lo que tu móvil esconde. Campaña de la ong ALBOAN. <https://www.youtube.com/watch?v=qbuZ5FYI9E4>

MATERIAL COMPLEMENTARI

Quants planetes necessitaríem per viure al ritme actual? Calcula la teva petjada ecològica.

<https://beteve.cat/medi-ambient/petjada-ecologica-calculadora/>

La petjada ecològica.

http://www.xtec.cat/~jherna24/6_la%20petjada%20ecologica.htm

Factory. Kaan Saatci. Turquia

Calculadora de huella ecológica.

<https://www.vidasostenible.org/proyectos/huella-ecologica/>

<https://www.vidasostenible.org/huella-ecologica/>

¿Qué es la HUELLA ECOLÓGICA? CALCULAR huella ecológica.

<https://www.youtube.com/watch?v=TM2Be7MqykY>

Historia de las Cosas (2007), The Story of Stuff Project.

<https://www.youtube.com/watch?v=9GorqroigqM>

Viatge al punt zero de la tecnologia (TV3).

<https://vimeo.com/143363033>

Vídeo Reality Phone - Campanya #ConflictMinerals.

<https://www.youtube.com/watch?v=D-Wp3jbNztl>

PROJECTE MÒBIL. AulaMèdia.

<https://projectemobil.aulamedia.org/>

#CONFLICTMINERALS. Justícia i Pau.

<http://conflictminerals.es/ca/portada/>

Carro de Combate.

<https://www.carrodecombate.com/>

Consumo – Teachers for Future.

<https://teachersforfuturespain.org/consumo/>

3

El preu de la vida

Temps: 2h

OBJECTIUS

Reflexionar sobre l'impacte de l'economia i sistema actual en el sosteniment de la vida.

Diferenciar entre valor i riquesa.

Pensar i conèixer models alternatius.

Conèixer altres cultures i organitzacions sostenibles com les comunitats indígenes.

Fomentar altres models de producció i consum sostenibles.

CONTINGUTS

Ecofeminisme i sostenibilitat

Economia i sistemes econòmics alternatius

Justícia social

Decreixement

Pobles originaris i comunitats indígenes

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- ✎ En petits grups imaginarem com seria una societat ideal, pensarem què hi hauria. Ho posarem en comú i farem una llista a la pissarra. Observarem quines d'aquestes coses tenen un valor monetari.
- ✎ Cercarem quines són les indústries i negocis que generen i mouen més riquesa, anotarem els resultats en una altra llista. Compararem la relació que tenen amb els elements que hem anotat anteriorment i amb la vida.
- ✎ Diferenciarem els conceptes de riquesa i valor.
- ✎ Reflexionarem sobre aquestes diferències i pensarem alternatives. Quins problemes genera el sistema actual? Existeixen altres models més sostenibles? Quins exemples podem trobar? Podem cercar informació sobre l'ecofeminisme, l'economia social i solidària, el cooperativisme, el decreixement, les formes de vida dels pobles originaris...
- ✎ Posem-ho en pràctica! Podem organitzar pràctiques d'intercanvi, de cooperativisme o bancs de temps a l'aula.

MATERIAL

Paper

Pissarra i material per escriure

Ordinador i projector

Ordinadors o dispositius digitals per cercar informació

Cambiemos el sistema con Alternativas Sistémicas.

<https://www.youtube.com/watch?v=K4w42MUvRwg&t=1s>

MATERIAL COMPLEMENTARI

Decrecimiento en un minuto.

<https://www.youtube.com/watch?v=NZWTK-Uo-CI>

Economías alternativas y solidarias - Cronografía T7 Cap 010.

<https://www.youtube.com/watch?v=VKSZNwoqXaA>

Què és l'Economia Social i Solidària?

<https://www.youtube.com/watch?v=YdYoeGp-TWY>

Una historia sobre la Economía Social y Solidaria, por Desafiando la Crisis.

<https://www.youtube.com/watch?v=ko7Qujp4DHE>

¿Qué es la Economía Social y Solidaria?

<https://www.youtube.com/watch?v=LmVW0U9hohk>

Alicia en el País del Dinero.

<https://www.youtube.com/watch?v=qSxhJiAlzWM>

3

Creem xarxa. Donem veu a la justícia climàtica!

Temps: Un mínim de 7 sessions

OBJECTIUS

Reflexionar sobre els conceptes de justícia social, el canvi climàtic i el sistema de producció i consum

Fomentar la documentació i investigació a partir de diferents fonts d'informació

Entendre els codis comunicatius i publicitaris

Fomentar la participació en els discursos mediàtics

Realitzar una campanya creativa i crítica de forma col·lectiva

CONTINGUTS

Activisme, artivisme i participació col·lectiva

Justícia climàtica

Xarxes socials, mitjans de comunicació, informació i periodisme

Comunicació i campanyes publicitàries

Calor, botxí (Caldo, boia). Andrea Pechia. Itàlia

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

- Cercarem informació sobre problemàtiques i conflictes mediambientals a la premsa durant una setmana i les compartirem i explicarem a l'aula. Quines d'aquestes les podem relacionar amb les obres de la mostra?
- Classificarem les notícies per temàtiques i les relacionarem amb les imatges de la mostra.
- Introduïrem el concepte de justícia climàtica o ambiental i el d'activisme climàtic.
- En quines idees i problemàtiques ens podem centrar? Què podem fer nosaltres?
- En grups de treball dissenyarem una campanya o acció sobre la justícia climàtica per a les xarxes socials. Es poden pensar reptes, gravar un vídeo, fer fotografies, mems, accions o performances... Què volem contar? Com podem arribar al nostre públic? Quins recursos necessitem? Per a què durem a terme la nostra acció? Què reivindicuem? Quin és el canvi que desitgem generar? (Mouton, p.18).

Per fer-ho podem mirar alguns dels exemples i guies dels recursos proposats.

- Per tal de sumar esforços, treballar cooperativament i aconseguir més impacte, podem pensar diferents idees per grups, posar-les en comú a l'aula i decidir quina o quines poden funcionar millor. En desenvoluparem alguna d'aquestes i implicarem a tota la classe.
- Un cop realitzada l'acció, valorem els resultats. Cal tenir en compte que es tracta d'un primer atansament i que les campanyes exitoses requereixen molt esforç i coneixements. Si l'hem aconseguit dur a terme i ens hem implicat en aquesta acció col·lectiva ja ho podem celebrar!

MATERIAL

Ordinador

Projector

Material específic per a les accions

Dispositius digitals per enregistrar i compartir

MATERIAL COMPLEMENTARI

Guía rápida para el diseño de campañas para la movilización y la transformación social.
[http://cicode.ugr.es/pages/publicaciones/otras-publicaciones/guia_movil_transsocial/!](http://cicode.ugr.es/pages/publicaciones/otras-publicaciones/guia_movil_transsocial/)

El recetario de movilización. La guía de Greenpeace para elaborar campañas impulsadas por las personas.
https://mobilisationlab.org/wp-content/uploads/2019/03/The_MobilisationCookbook_Spanish.pdf

Guía dirigida a jóvenes para impulsar la acción climática local.
<https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/60554/a0d6b96b-26bb-4343-a8db-6b8c14e18796.pdf>

Ruta del activismo.
https://lasaludestaentumano.es/wp-content/uploads/2020/05/ruta_activismo.jpg

Manual de lucha contra el cambio climático. João Camargo, 2018. Libros en acción.
<https://www.economiasolidaria.org/wp-content/uploads/2020/08/manual-de-lucha-contra-el-cambio-climatico.pdf>

Art i activisme. Latituds.
<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/latituds/art-i-activisme/video/5558707/>

10 campañas de redes sociales con responsabilidad social.
<https://www.expoknews.com/10-campanas-de-redes-sociales-con-responsabilidad-social/>

¿CAMINAMOS, ARTIVISTAS? Guía para la creación participativa de acciones activistas para la salud global en centros educativos.
https://drive.google.com/file/d/1eLerUFGSgsYAeldOHyd9d2_fUf9LHrlq/view

GLOSSARI

Acció climàtica

Conjunt de polítiques destinades a evitar un augment de la temperatura mitjana global superior a 2°C respecte a l'època preindustrial.

Acord de París

Tractat internacional en què 197 països manifesten la seva voluntat de fer front a la crisi climàtica i, en concret, es comprometen a limitar l'augment de la temperatura mitjana global a menys de 2°C per sobre de la temperatura de l'època preindustrial.

Activista ambiental

Persona que actua d'acord amb els preceptes ambientals procurant mantenir l'harmonia de les seves tasques amb les funcions del medi natural; com a resultat de la seva convicció s'involucra i lidera moviments comunitaris de reciclatge, no consumisme, ús continuat de materials no degradables, campanyes comunitàries d'educació ambiental i desenvolupament ciutadà i rural (Glosario ornitología, 2013).

Más información en: Activista ambiental (Ornitología) ©
<https://glosarios.servidor.alicante.com>

Antropocè

Període geològic que es caracteritza per l'impacte de l'activitat humana a la Terra des del punt de vista geològic, climatològic o biològic.

Biocombustible

Qualsevol mena de combustible d'origen biològic que s'hagi obtingut (de manera renovable) a partir d'organismes que fa poc eren vius o de deixalles metabòliques o restes orgàniques (biomassa).

Biodiversitat

Varietat de vida en totes les seves formes, nivells i combinacions, inclosa la diversitat d'ecosistemes, la diversitat d'espècies i la diversitat genètica.

Canvi climàtic

Variació de les característiques climàtiques, en particular de la temperatura, la quantitat de precipitació i la freqüència o intensitat del vent, que té lloc al llarg del temps en un indret determinat a conseqüència de fenòmens d'origen natural o, més generalment, derivats de l'activitat humana.

Canvi global

Conjunt d'interferències i impactes produïts per l'activitat humana, que modifiquen els sistemes naturals, físics o biològics i alteren l'equilibri del sistema terrestre.

Catàstrofe ecològica

Esdeveniment desastrós que ocasiona danys i pèrdues considerables als ecosistemes afectats i sovint una degradació irreversible de recursos naturals, causat per l'activitat antropogènica.

Cicle de vida d'un producte

Sèrie de passos que comporta la creació, l'ús i l'eliminació d'un producte. El cicle de vida d'un producte habitualment comporta l'extracció de matèries primeres de la Terra (per exemple, la tala d'arbres o l'extracció de minerals i petroli). Aquestes matèries primeres són transportades, processades i convertides en productes de consum. Després el producte és empaquetat, emmagatzemat i transportat on les persones el puguin comprar. Les últimes fases ocorren quan els consumidors usen el producte, el tiren o el reciclen.

El reciclatge afavoreix que es recomenci el cicle de vida del producte, de manera que es redueix la despesa de matèria primera i de l'energia necessària per a extraure-la.

Consum responsable o sostenible

Consum que integra, en la presa de decisió de compra, elements de tipus ètic, social i ecològic.

Crisi ambiental o ecològica

Pertorbació greu de l'equilibri d'un ecosistema susceptible d'amenaçar-ne la supervivència.

Crisi climàtica

Impacte ambiental i econòmic greu que provoca el canvi climàtic.

Decreixement

Ideologia socioeconòmica que propugna una reducció suau i equitativa de la producció i el consum amb l'objectiu d'augmentar el benestar humà i millorar les condicions ecològiques.

Desenvolupament sostenible

Desenvolupament econòmic i social que té lloc sense detriment del medi ambient ni dels recursos naturals de què depenen les activitats humanes, tant del present com del futur.

Desplaçat/ada climàtic/a

Migrant ambiental que es veu obligat a abandonar el seu lloc de residència habitual a causa de la degradació ambiental provocada pel canvi climàtic.

Ecoblanqueig/ greenwashing/ rentat d'imatge verd

Conjunt d'estratègies de màrqueting i de comunicació que duu a terme una empresa, un govern o un organisme per a promoure la percepció que els seus productes, serveis, polítiques o objectius són respectuosos amb el medi ambient, a fi de millorar la seva reputació.

Ecofeminisme

Corrent de pensament feminista que destaca les relacions existents entre la subordinació de les dones i altres grups socials no privilegiats, i l'explotació de la natura.

Ecològic/a

Dit del producte, la tècnica o el procés que té un impacte gens perjudicial o poc perjudicial sobre el medi al llarg de les fases de producció o aplicació.

Economia circular

Model econòmic basat en la reutilització, la reparació, la remanufactura i el reciclatge dels materials i els productes, minimitzant la utilització de matèries primeres, com a alternativa a un model lineal basat en la producció, l'ús i la disposició.

Ecosistema

Unitat funcional constituïda per un biòtop i els organismes vius que hi habiten, amb totes les seves relacions i els intercanvis de matèria i energia que hi tenen lloc.

Efecte d'hivernacle

Fenomen que consisteix en l'escalfament de l'atmosfera a causa de la seva transparència a la radiació solar i la seva capacitat d'absorbir la radiació infraroja terrestre.

Eficiència energètica

Grau en què s'assoleix una relació òptima entre els recursos utilitzats en la gestió energètica i els resultats obtinguts.

Emergència climàtica

Situació de crisi climàtica greu a escala mundial que requereix l'adopció de mesures concretes i immediates de mitigació del canvi climàtic i també d'adaptació al canvi climàtic.

Energia no renovable

Energia que s'obté de fonts esgotables o que no es poden renovar.

Energia renovable

Energia que s'obté de fonts inesgotables o que es poden renovar.

Escalfament global

Augment gradual de la temperatura mitjana global, principalment per la intensificació de l'efecte d'hivernacle.

Esgotament de recursos

Terme econòmic relatiu a la finalització o la manca de matèries primeres en una regió. L'ús de fonts no renovables i de renovables més enllà de la taxa de regeneració es considera un esgotament dels recursos naturals.

Extractivisme

L'extractivisme és definit com l'explotació de grans volums de recursos naturals, que s'exporten com matèries primeres i generen economies d'enclavament (localitzades, com a pous petrolers o mines, o espacialment esteses, com el monocultiu de soia o palma). Requereix grans inversions de capital intenses, generalment de corporacions transnacionals. Presenta una dinàmica d'ocupació intensiva del territori, generant el desplaçament d'altres formes de producció (economies locals/regionals) amb impactes negatius per a l'ambient i les formes de vida de poblacions locals (Lucrecia Wagner, 2020).

Gas amb efecte d'hivernacle

Gas de l'atmosfera, ja sigui natural o antropogènic, que absorbeix i emet radiació a longituds d'ona específiques de l'espectre de la radiació infraroja emesa per la superfície de la Terra, l'atmosfera i els núvols.

Justícia climàtica

Conjunt de principis que defensen un tracte just per a totes les persones i tots els països, amb l'objectiu d'evitar les discriminacions que poden comportar determinades decisions i projectes vinculats a la lluita contra el canvi climàtic.

Objectiu de desenvolupament sostenible (ODS)

Cadascun dels disset objectius de caire universal fixats en el marc de l'Agenda 2030 de les Nacions Unides.

Petjada de carboni

Quantitat total d'emissions de gasos amb efecte d'hivernacle associades al cicle de vida d'una persona, d'un producte, servei o organització.

Protocol de Kyoto

Conveni internacional per a la prevenció del canvi climàtic i la reducció d'emissions de gasos amb efecte d'hivernacle.

Recursos no renovables

Recursos naturals que no es poden produir, regenerar o reutilitzar amb la velocitat suficient perquè compensi el ritme al qual es gasten. Per exemple: els combustibles fòssils, com ara el carbó, el petroli i el gas natural, tarden milions d'anys a formar-se en la natura, i això fa que es consideren recursos no renovables.

Residu zero

Estratègia que té per objectiu reduir al màxim la quantitat de residus, especialment aquells que no es poden compostar o reciclar.

Responsabilitat climàtica

Responsabilitat d'una organització o d'una persona en relació amb les conseqüències de les seves decisions i activitats en el canvi climàtic.

Sostenibilitat

Conjunt de polítiques destinades a fer compatible el creixement econòmic i la preservació de la biodiversitat i evitar, en darrer terme, la degradació de la biosfera provocada per l'acció humana.

Transició ecològica

Canvi progressiu de paradigma social i polític cap a un enfocament dels sistemes de producció i consum ambientalment més sostenible i compatible amb la capacitat del planeta per a fer front a les activitats humanes.

Extret de:

TERMCAT, Centre de Terminologia (2020). Diccionari de l'emergència climàtica.

<https://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/295>

Unicef. Glossari sobre canvi climàtic i drets de la infància. El nostre planeta, els nostres drets: educació, drets d'infància i canvi climàtic.

<https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/comunicacion/unicef-educa-npnd-glossari-canvi-climatic-drets-infancia-CAT.pdf>

Wagner, L. (2020). Extractivismo. Teseo press. Diccionario agro.

<https://www.teseopress.com/diccionarioagro/chapter/extractivismo/#return-footnote-845-1>

Glosario ornitologia. (2013). Activista ambiental.

<https://glosarios.servidor-alicante.com/ornitologia/activista-ambiental>

BIBLIOGRAFIA

Aiello, M. A., i Varotto, A. S. (2008). **El humor gráfico político y sus modos de construcción crítica** (Tesis Doctoral, Universidad Nacional de La Plata).

http://sedici.unlp.edu.ar/bitstream/handle/10915/1921/Documento_completo.tips_tesis-2008-pdf-humor-grafico-politico.pdf-PDFA.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Amnistia Internacional Catalunya. Grup d'educació. **Recursos per a l'elaboració d'acudits gràfics**. Humor gràfic i drets humans.

<https://www.amnistiacatalunya.org/edu/humor/edu/cat/tecniques.html>

Bugallo, L., Zinkgräf, C., i Pedrazzini, A. (2018). El humor gráfico, una herramienta potente para enseñar y aprender. **Contextos de Educación**, (24).

<http://200.7.136.16/ojs/index.php/contextos/article/viewFile/731/698>

Camargo, J. (2018). **Manual de lucha contra el Cambio Climático**. Libros en Acción.

<https://www.economiasolidaria.org/wp-content/uploads/2020/08/manual-de-lucha-contra-el-cambio-climatico.pdf>

Ecologistas en Acción. (1 de gener de 2018). ¿Qué es el Ecofeminismo? <https://www.ecologistasenaccion.org/153210/>

Engajamundo i Red Regional de Cambio Climático y Toma de Decisiones. (2021). **Acción Climática Local. Una guía para Jóvenes de América Latina**. UNESCO.

<https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/60554/a0d6b96b-26bb-4343-a8db-6b8c14e18796.pdf>

Escudero, M., Escudero, R., Dapía, M. D., i Cid, M. D. C. (2013). Alfabetización científica y educación ambiental mediante humor gráfico. **Revista iberoamericana de educación**.

<https://redined.educacion.gob.es/xmlui/bitstream/handle/11162/181210/v.61%20n.2%20p%201-8%20%288%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Generalitat de Catalunya. Què són els ODS? Gencat. Medi Ambient i Sostenibilitat.

https://mediambient.gencat.cat/ca/05_ambits_dactuacio/educacio_i_sostenibilitat/desenvolupament_sostenible/agenda-2030-ods/que-son-els-ods/

Generalitat de Catalunya. Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible. Gencat. Medi Ambient i Sostenibilitat.

https://mediambient.gencat.cat/ca/05_ambits_dactuacio/educacio_i_sostenibilitat/desenvolupament_sostenible/agenda-2030-ods/

González, L., Morán, C., Nieto, M. de Blas, A. i Fernández, J. (2021). **Guía para educar desde la perspectiva ecosocial en el cuidado y defensa del medio natural**. FUHEM.

<https://www.fuhem.es/wp-content/uploads/2021/12/Guia-para-educar-perspectiva-ecosocial.pdf>

Herrero, Y., González, M. i Páramo, B. (2019). **Canvi climàtic**. Llitera libros.

Junco, M. Á. (2018). **El humor gráfico: Y su mecanismo transgresor**. Antonio Machado Libros.

https://books.google.es/books?hl=es&lr=&id=Y-e4DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT2&dq=humor+grafico+derechos+humanos&ots=DEi5kID142&sig=Tx233rba1-sB8GL_7mSK_9nQ4aU#v=onepage&q=humor%20grafico%20derechos%20humanos&f=false

Maraña M. i Otero, J. (2020). **Crisis climática. Amenaza a los derechos humanos**. UNESCO Etxea.

https://www.unescoetxea.org/dokumentuak/crisis_climaticaDDH_H.pdf

Maristany, B., Rius, J. i Flores, M. (2021). **Guía didáctica. Emergencia climática**. Entrepueblos /Edualter.

https://www.entrepueblos.org/wp-content/uploads/2021/04/Guia_EmergenciaClimatica_CASTELLA_v3_baja.pdf

Massip, M. (2020). Decàleg de criteris de justícia global per a la valoració i l'elaboració de materials curriculars de ciències socials.

https://ddd.uab.cat/pub/lilibres/2020/220972/deccrijus_a2020.pdf

Morán, C. i Área de Educación. (2020). **¿Qué cambia cuando cambia el clima? 99 preguntas y 99 experiencias para aprender a vivir en un mundo justo y sostenible**. Confederación MRP y Ecologistas en Acción.

https://www.ecologistasenaccion.org/wp-content/uploads/2020/03/99_Clima.pdf

Naciones Unidas. 17 objetivos para transformar nuestro mundo. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/>

Naciones Unidas CEPAL. Derechos ambientales y gobernabilidad.

<https://biblioguias.cepal.org/c.php?g=877733&p=6303926>

Organización Internacional del Trabajo. Servicio de Género, Igualdad y Diversidad. (2018). **Los pueblos indígenas y el cambio climático. De víctimas a agentes del cambio por medio del trabajo decente.**

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_632113.pdf

Robaina, E. (7 de gener de 2020). Cambio climático para principiantes. **Climática**. La Marea.

<https://www.climatica.lamarea.com/cambio-climatico-principiantes/>

Rodríguez, M. P., i López, Y. H. (2010). Ecofeminismo, una propuesta para repensar el presente y construir el futuro. **CIP-Ecosocial. Boletín ECOS**, 10, 1-3.

https://www.miteco.gob.es/es/ceneam/articulos-de-opinion/2010_06pascualyherrero_tcm30-163649.pdf

UNFCCC. Qué es la Convención Marco de las Naciones Unidas sobre el Cambio Climático. United Nations Climate Change.

<https://unfccc.int/es/process-and-meetings/the-convention/que-es-la-convencion-marco-de-las-naciones-unidas-sobre-el-cambio-climatico>

Unicef Comité Español. (2017). **El impacto del cambio climático en la infancia en España**. Unicef.

https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/comunicacion/informe_cambio_climatico_infancia_espana_0.pdf

ANNEXOS

IMATGES DE LES OBRES

Sense títol.
Agus Harsanta
Indonèsia

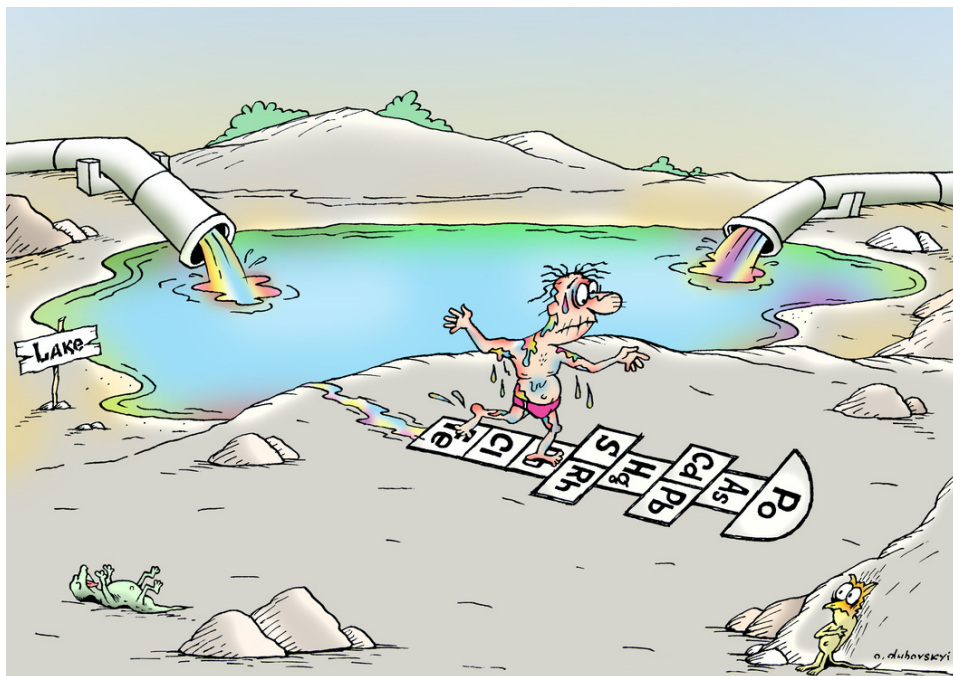

El capitalismo funciona.
Alejandro Artesero,
Espanya

Periodic Table.

Alexander Dubovsky
Ucraina

Sense títol.

Alfio Leotta
Itàlia

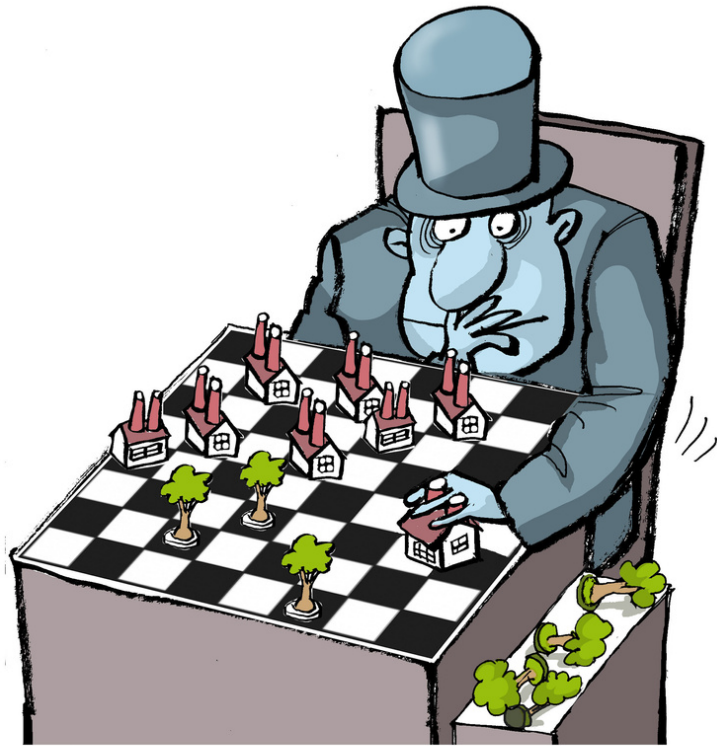

Sense títol
Alexander Shmidt
Rússia

River
Alexander Dubovsky
Ucràina

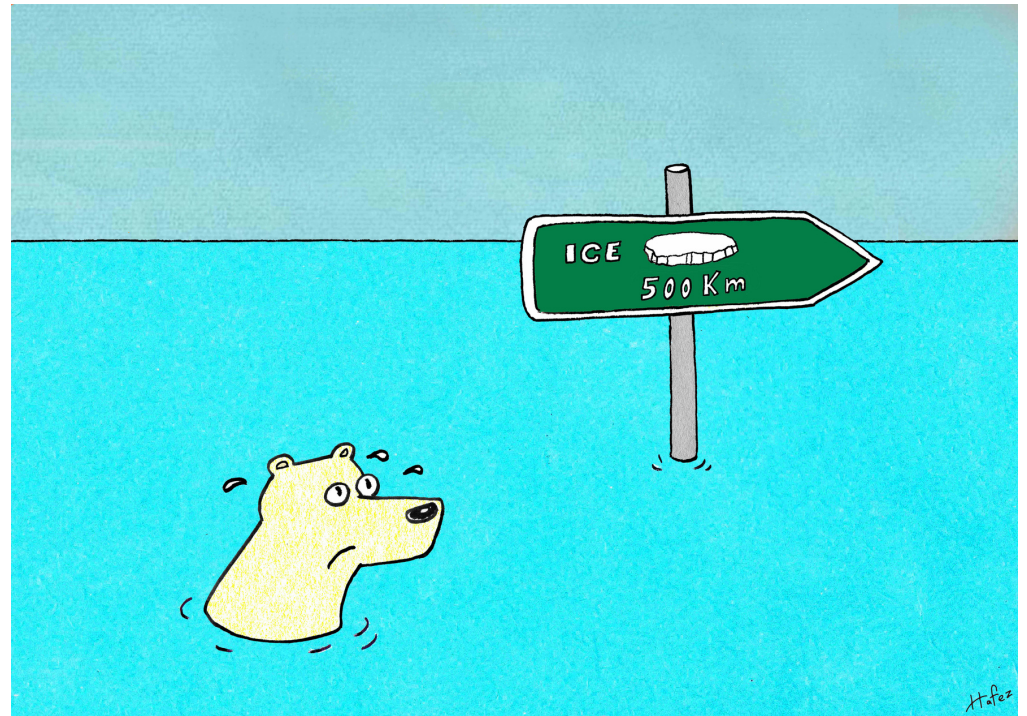

Alfredo Lorenzo

Jaque Mate Planeta
Alfredo Lorenzo
Martirena Hernandez
Cuba

Polar ices are vanishing
David Hafez
USA

Hafez

Care together
Alicja Wieczorek
Polònia

Calor, botxí (Caldo, boia)
Andrea Pechia
Itàlia

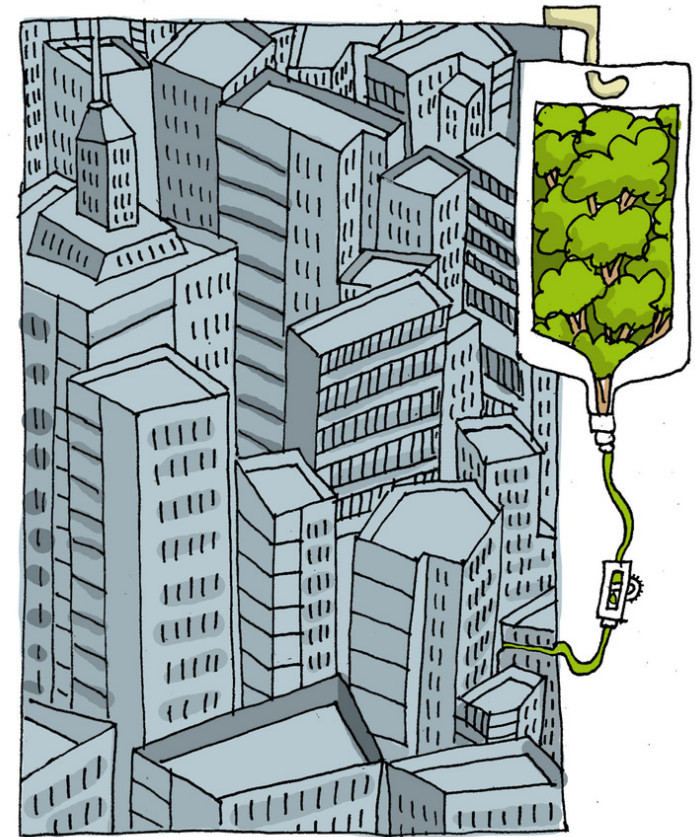
Similitud incómoda

Carlos Manuel Rodríguez Hernández
Espanya

Planeta en UCI

Alfredo Lorenzo Martirena
Hernandez
Cuba

ALFREDO LORENZO MARTIRENA

Licudora
Elena Ospina
Colòmbia

Moderna arca de Noe
Edwin Perales Gonzalez
Perú

Nueva sinfonía
David Vela Cervera
Espanya

Ganadería
Elena Ospina
Colòmbia

Termòmetre
Darko Driljevic
Montenegro

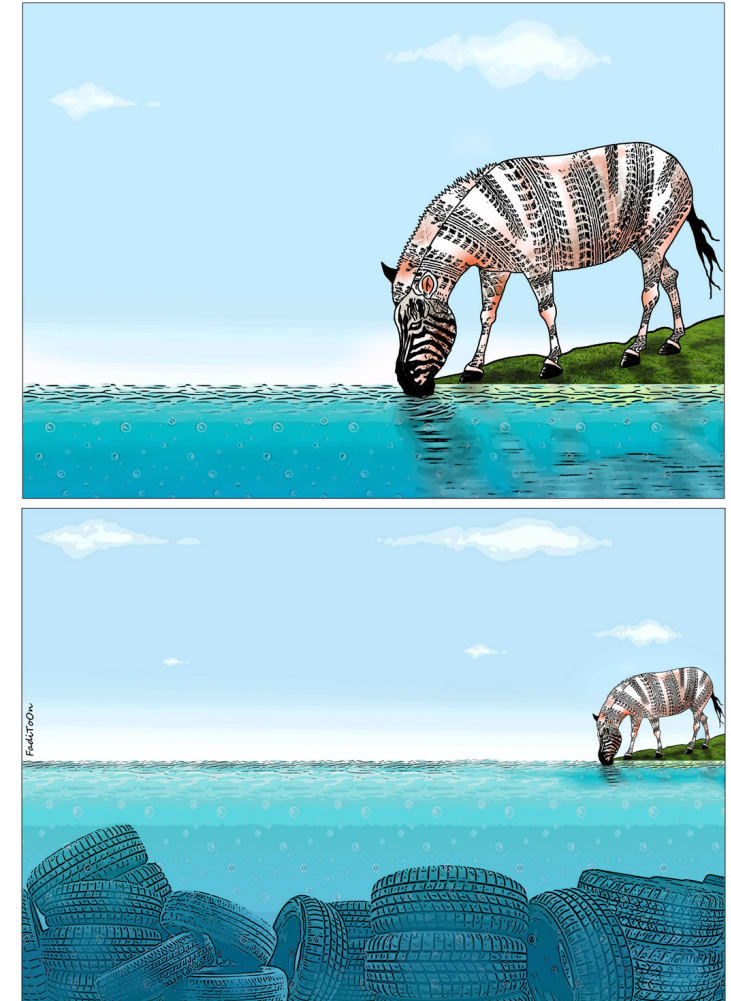
Zampoña
Eray Özbek
Turquia

Leaving our marks on nature
Fadi Abou Hassan
Palestina/Noruega

Desertización provocada
Enrique Pérez Penedo
Espanya

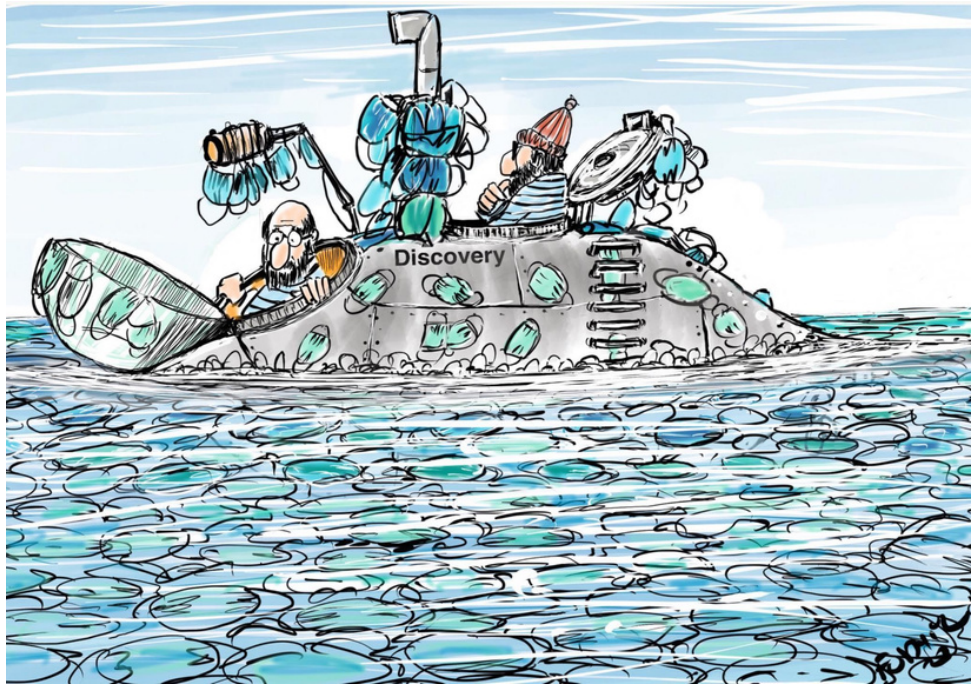

Plato del día-minería
Elena Ospina
Colòmbia

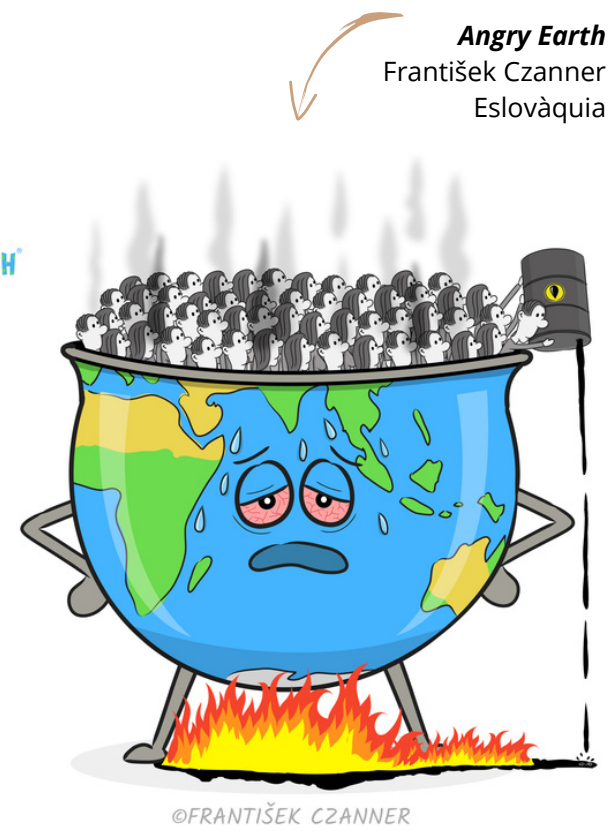

Petry and Crisan
Horia Crișan & Bodgan Petry
Romania

Sense títol
Hakem Fodil
Algèria

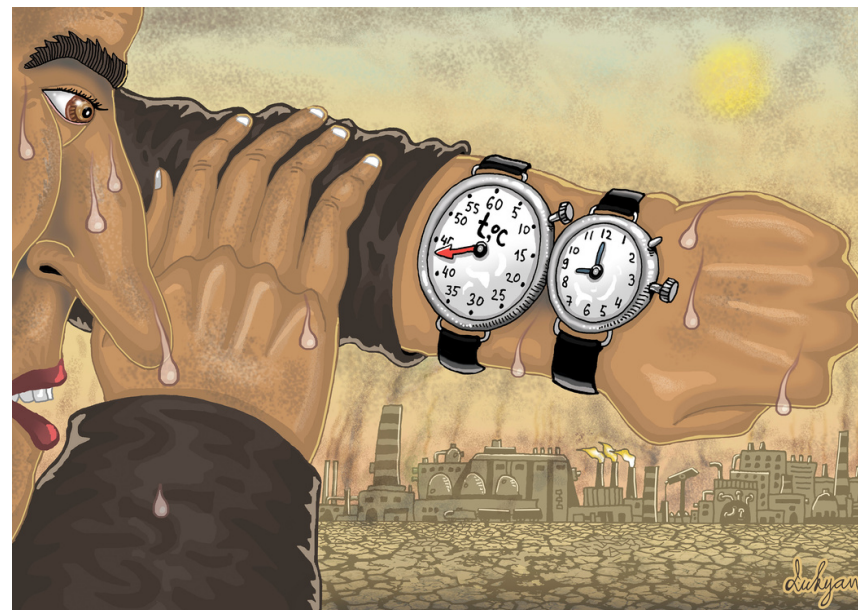

Angry Earth
František Czanner
Eslovàquia

©FRANTIŠEK CZANNER

Inundació (poplavaaa)
Ivanina Goran Celicanin
Sèrbia

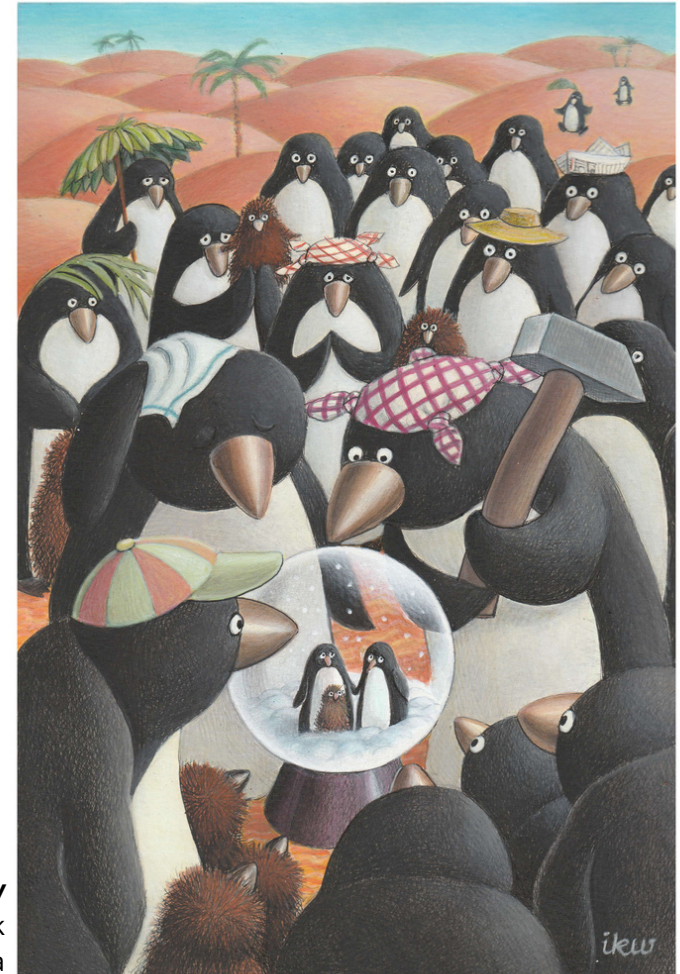

Watch
Igor Lukyanchenko
Ucràina

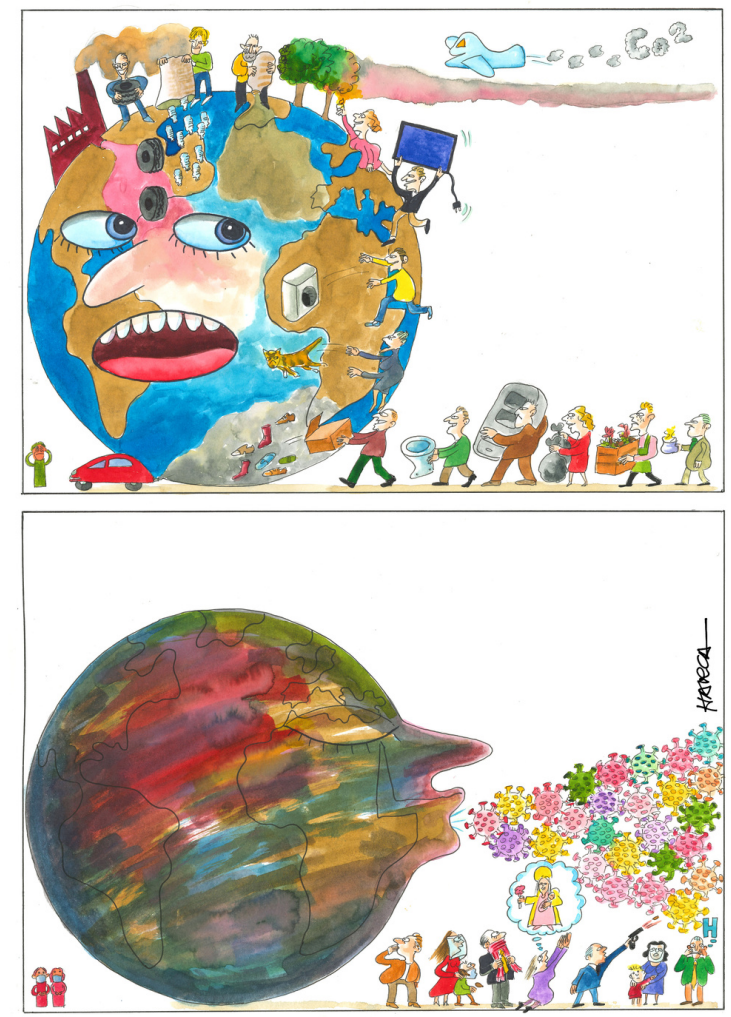
Climate change
Fadi Abou Hassan
Palestina/Noruega

Last snow
Izabela Kowalska-Wieczorek
Polònia

Causa i efecte
Harca · Juli Sanchis Aguado
Espanya

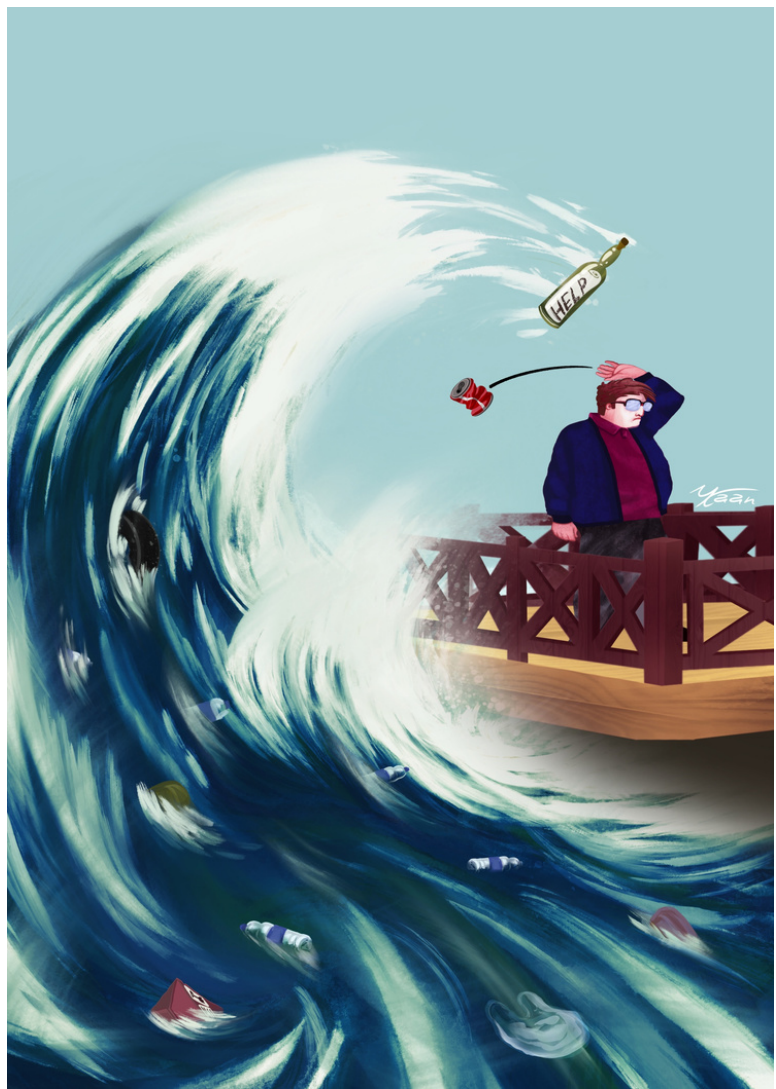
Sense títol
Jan Tomaschoff
Alemanya

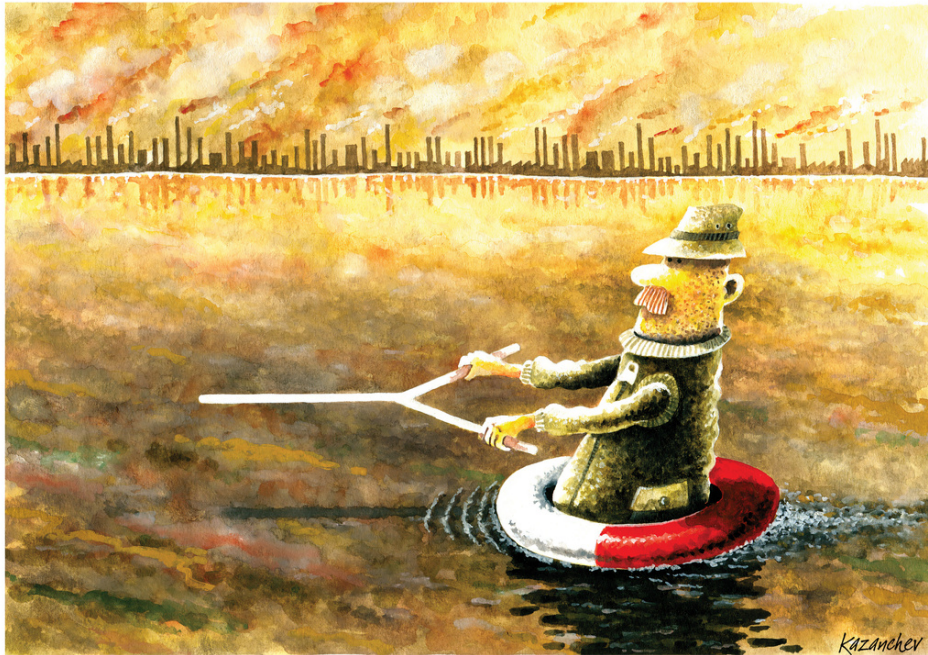
Letter
Kaan Saatci
Turquia

Polución de la ciudad
J.Bosco · Joao Bosco Jaco de Azevedo
Brasil

The Earth
Maya Tcholakova
Bulgària

Sense títol
Konstantin Kazanchev
Ucràina

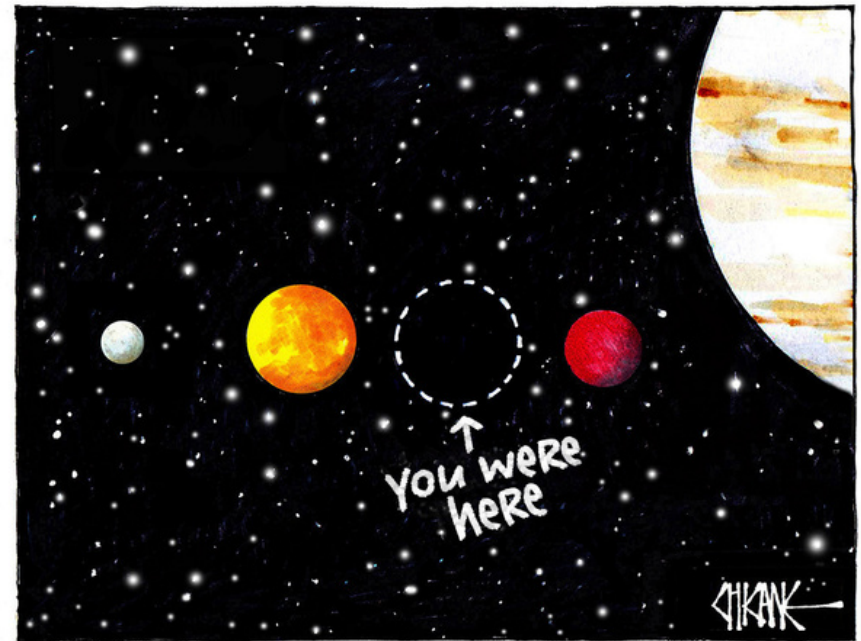

Sente títol

Menta · Luís R. Mendiguren Tarrés
Catalunya (Espanya)

Climate change, you were here
Mark Winter
Regne Unit (UK)

The experts
Arriaga · Manuel Arriaga
Espanya

Factory
Kaan Saatci
Turquia

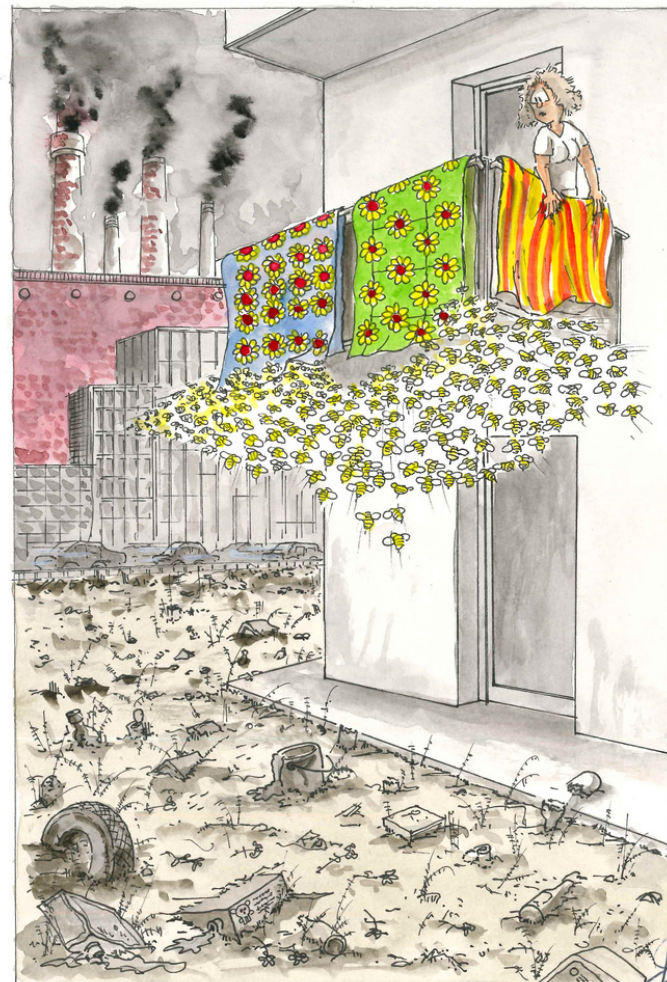
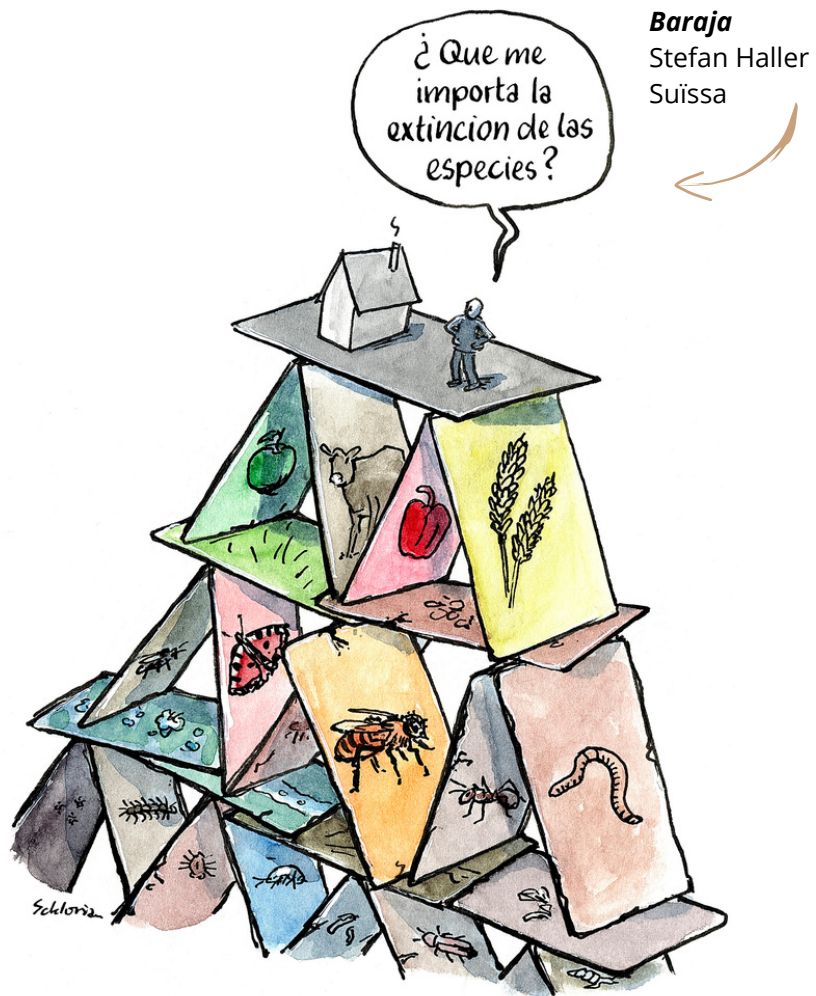

Sente títol
Oleg Gutsol
Ucraina

Sense títol
René Bouschet
França

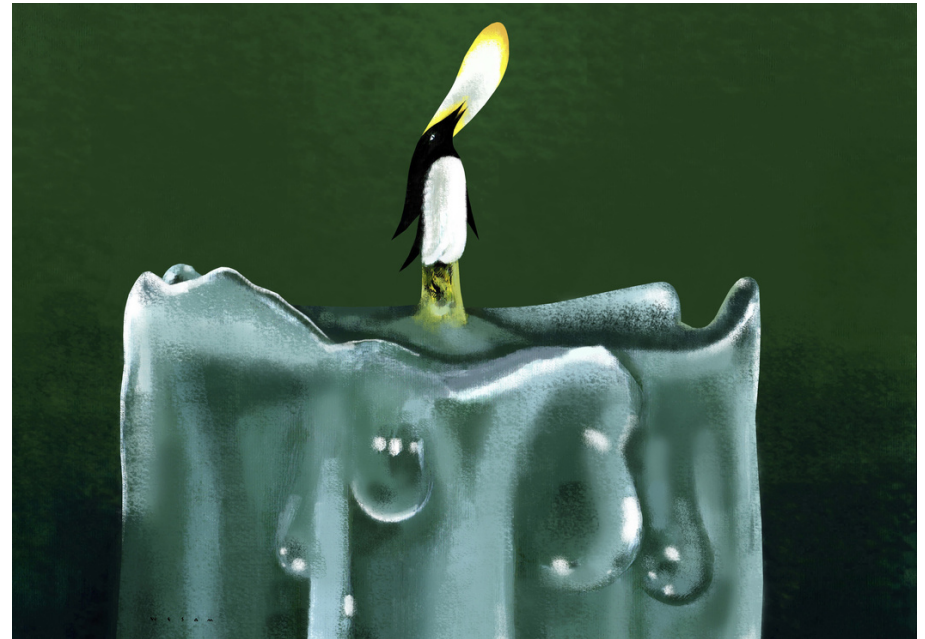

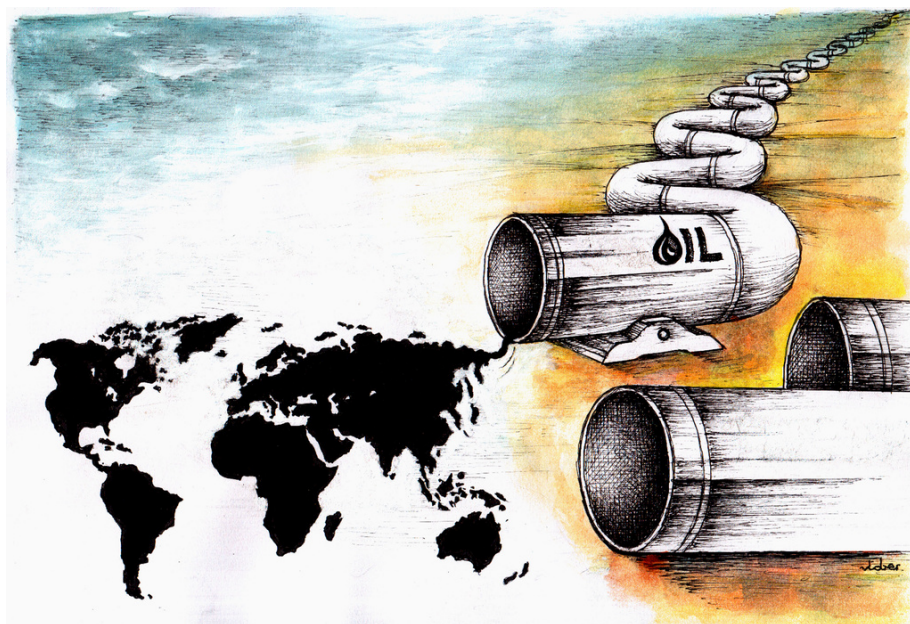
SOS
Tasser Friedrich
Itàlia

The last drop
Naser Nargessi
Iran

Penguin and Global Warming
Wesam Khalil
Egipte

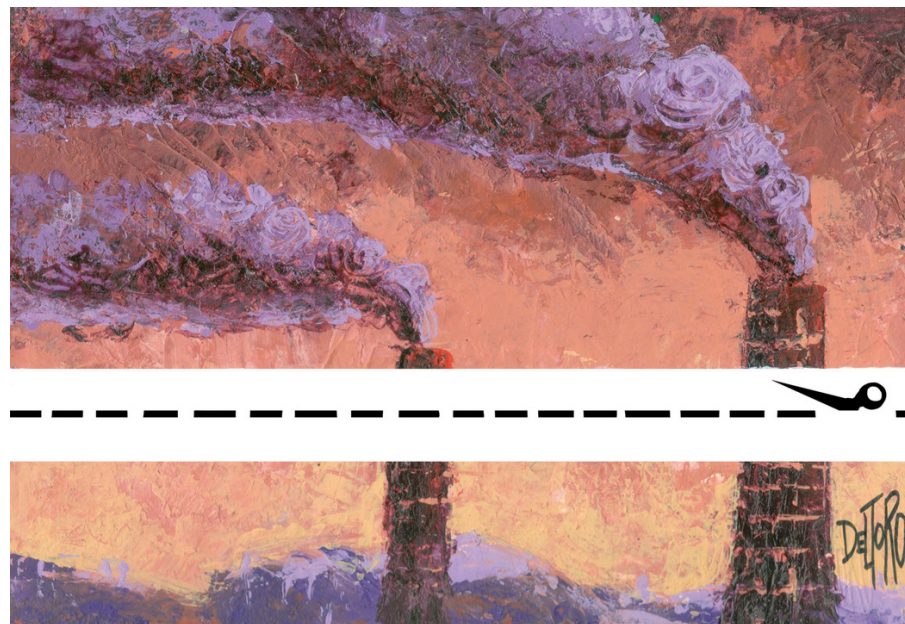

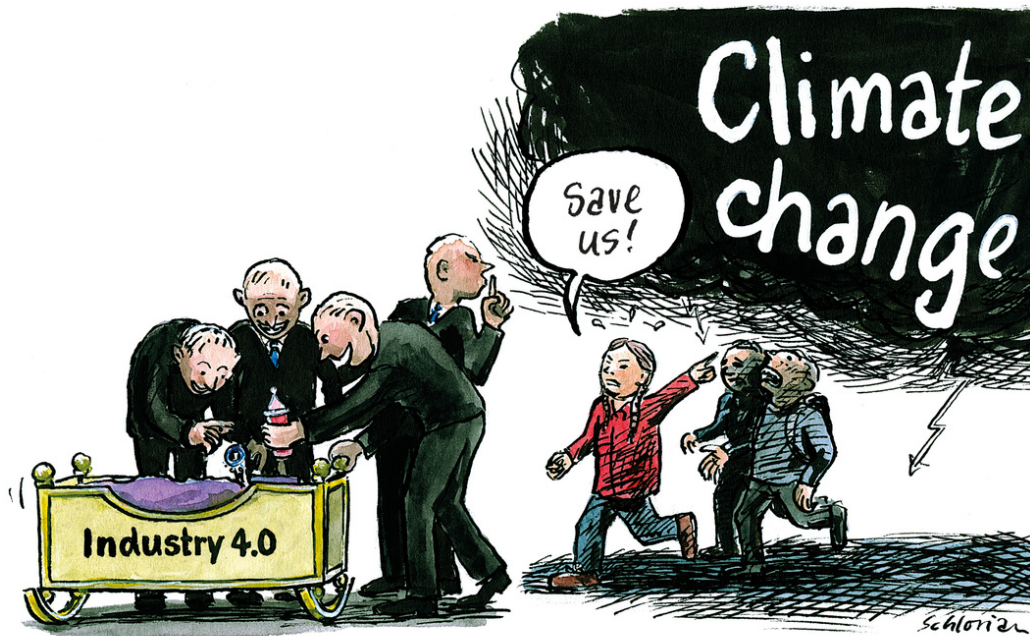
Sense títol

Vlader · Vladimiras Beresniovas
Lituània

For saving the planet cut here
Yoemnis Batista Del Toro
Cuba

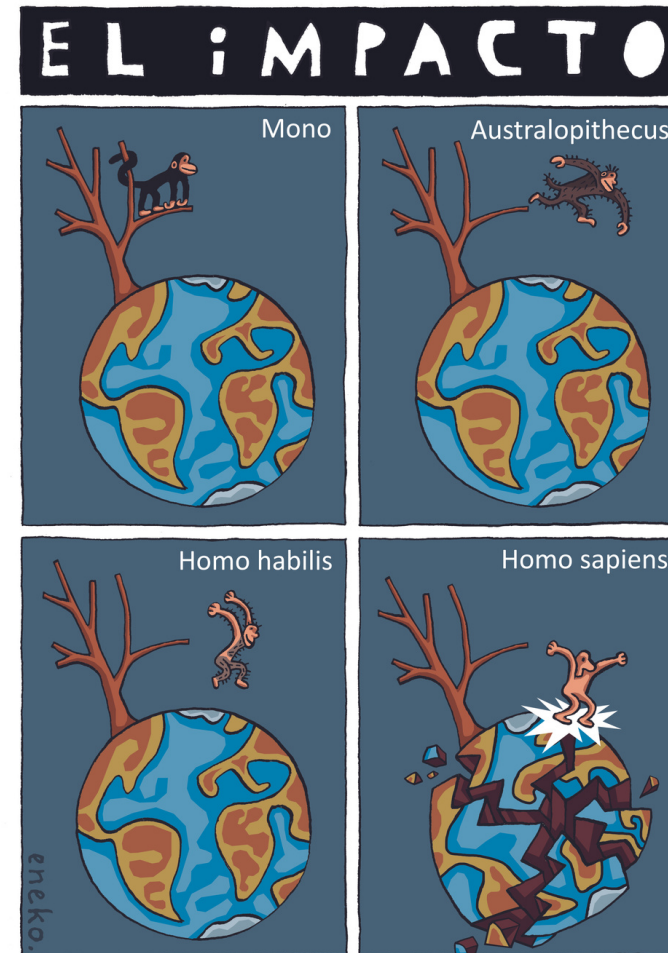

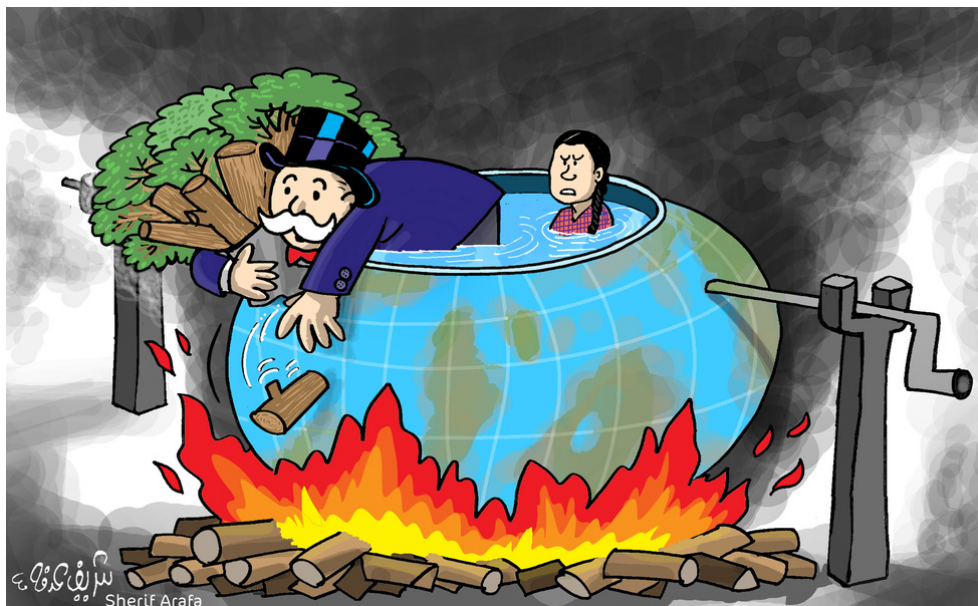

Industry 4.0
Stefan Haller
Suïssa

El impacto
Eneko · Eneko Las Heras
Espanya

Sense títol
Sherif Arafa
Egipte

Cantimplora (waterfles)
Luc Descheemaeker
Bèlgica

CALENDARI CLIMÀTIC

16 de gener: Dia Mundial de la Neu

26 de gener: Dia Mundial de l'Educació
Ambiental

28 de gener: Dia Mundial de la Reducció
d'Emissions de CO2

2 de febrer: Dia Mundial dels Humerals

3 de març: Dia Mundial de la Vida Silvestre

5 de març: Dia Mundial de l'Eficiència Energètica

15 de març: Dia del consum responsable

21 de març: Dia Internacional dels Boscos

22 de març: Dia Mundial de l'Aigua

23 de març: Dia Meteorològic Mundial

26 de març: Dia Mundial pel Clima

Últim dissabte de març: L'Hora del Planeta

22 d'abril: Dia Internacional de la Mare Terra

Segon dissabte de maig: Dia Mundial de les Aus
Migratòries

17 de maig: Dia Mundial del Reciclatge

22 de maig: Dia Internacional de la Biodiversitat

24 de maig: Dia Europeu dels Parcs Naturals

5 de juny: Dia Mundial del Medi Ambient

8 de juny: Dia Mundial dels Oceans

17 de juny: Dia de Lluita contra la Desertificació i
la Sequera

21 de juny: Dia Internacional del Sol

24 de juny: Dia Internacional contra la
Contaminació Electromagnètica

3 de juliol: Dia Internacional Lliure de Bosses de
Plàstic

7 de juliol: Dia Internacional de la Conservació del Sòl

26 de juliol: Dia Internacional de la defensa de l'Ecosistema Manglar

16 de setembre: Dia Internacional de la Preservació de la Capa d'Ozó

22 de setembre: Dia Mundial sense Cotxe

Primer dilluns d'octubre: Dia Mundial de l'Hàbitat

Primer dissabte d'octubre: Dia Interamericà de l'Aigua

4 d'octubre: Dia Mundial dels Animals

12 d'octubre: Dia Mundial de les Aus Migratòries

13 d'octubre: Dia Internacional per a la Reducció dels Desastres

18 d'octubre: Dia Mundial de Protecció de la Natura

21 d'octubre: Dia Mundial de l'Estalvi d'Energia

24 d'octubre: Dia Internacional contra el Canvi Climàtic

5 de novembre: Dia Mundial Conscienciació sobre Tsunamis

6 de novembre: Dia per a prevenir l'explotació del Medi Ambient en la guerra i els conflictes armats

5 de desembre: Dia Mundial del Sòl

10 de desembre: Dia Internacional dels Drets dels Animals

11 de desembre: Dia Internacional de les Muntanyes

GUIES

Guía para educar desde la perspectiva ecosocial en el cuidado y defensa del medio natural (2021).

<https://www.fuhem.es/wp-content/uploads/2021/12/Guia-para-educar-perspectiva-ecosocial.pdf>

Guía de recursos de educación ambiental para contribuir a la solución (2021).

https://www.miteco.gob.es/es/ceneam/recursos/materiales/guia_recursos_educacion_ambiental_2021conisbn_tcm30-375733.pdf

Guía de recursos educativos sobre cambio climático (2020).

https://www.miteco.gob.es/es/ceneam/recursos/materiales/guia_cc_alta_tcm30-510802.pdf

Guía didáctica. Emergencia climática (2021). Entrepueblos /Edualter.

https://www.entrepueblos.org/wp-content/uploads/2021/04/Guia_EmergenciaClimatica_CASTELL_A_v3_baja.pdf

Guia per a la introducció de la justícia global, la igualtat de gènere i els drets humans en el currículum científicotecnològic de secundària obligatòria i en la modalitat de Ciències i tecnologia de batxillerat.

https://esf-cat.org/wp-content/uploads/2020/01/Guia-per-a-la-introduccio%CC%81-de-la-justi%CC%81cia-global_4-1.pdf

Educar para la transformación ecosocial. Orientaciones para la incorporación de la dimensión ecosocial al currículo (2018).

https://tiempodeactuar.es/wp-content/uploads/sites/235/Educacion-Transformacion-Ecosocial_WEB.pdf

¿Qué cambia cuando cambia el clima? 99 preguntas y 99 experiencias para aprender a vivir en un mundo justo y sostenible (2020). Confederación MRP y Ecologistas en Acción.

https://www.ecologistasenaccion.org/wp-content/uploads/2020/03/99_Clima.pdf

Crisis climática. Amenaza a los derechos humanos (2020). UNESCO Etxea.

https://www.unescoetxea.org/dokumentuak/crisis_climaticaDD_HH.pdf

La crisis ecosocial en clave educativa (2009).

https://www.fuhem.es/media/ecosocial/file/Proyecto%20Dimensio%20de%20la%20paz/Guia%20ecosocial/GUIA_ECOSOCIAL_texto_completo.pdf

Aclimatarnos: guía didáctica sobre cambio climático y salud (2020).

<https://www.isciii.es/Noticias/Noticias/Documents/GuiaAclimatarnos.pdf>

Acción Climática Local Una guía para Jóvenes de América Latina (2021). UNESCO.

<https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/60554/a0d6b96b-26bb-4343-a8db-6b8c14e18796.pdf>

El uso sostenible de los recursos naturales propuestas educativas ecosociales y transformadores (2021). FUHEM.

<https://www.fuhem.es/wp-content/uploads/2021/12/Guia-uso-sostenible-recursos-naturales.pdf>

Decàleg de criteris de justícia global per a la valoració i l'elaboració de materials curriculars de ciències socials (2020).

https://ddd.uab.cat/pub/lilibres/2020/220972/deccrijus_a2020.pdf

17 propostes didàctiques dels ODS.

<http://xtec.gencat.cat/ca/curriculum/primaria/orientacions/educacio-objectius-desenvolupament-sostenible-ods>

El desafío de los ODS en secundaria (2017).

https://mediambient.gencat.cat/web/.content/home/ambits_dactuacio/educacio_i_sostenibilitat/educacio_per_a_la_sostenibilitat/suport_educatiu/recursos-educatius/recursos/sostenibilitat/El-desafio-de-los-ODS.pdf

Objetivos de desarrollo sostenible en el aula. ¡Tú también eres parte!

<https://www.unescoetxea.org/dokumentuak/Unidad-didactica-ODS-completo.pdf>

CONTES, ÀLBUMS IL·LUSTRATS I LLIBRES

Benedetto, C. i Ciliento, L. (2019). **Cuentos para niños y niñas que quieren salvar el mundo.** B de Blok.

Camargo, J. (2018). Manual de lucha contra el Cambio Climático. Libros en Acción.
<https://www.economiasolidaria.org/wp-content/uploads/2020/08/manual-de-lucha-contra-el-cambio-climatico.pdf>

Dahle, K. (2019). **El món va dir sí.** Takatuka.

Eve, R. (2018). **Cuando el hielo se derrite.** Zahori Books.

George, P. (2019). **Rescat planeta : què podem fer per ajudar a salvar el planeta?** Editorial Juventut.

González Reyes M. i Pedrero V. (2016). **Palabras que nos sostienen. Cartografía de una multinacional en dibujos e historias.** Libros en Acción y OMAL-Paz con Dignidad.
https://omal.info/IMG/pdf/palabras_que_nos_sostienen.pdf

Grañó, M. (2018). **Ahora o nunca. Una vuelta en bici para salvar el planeta.** Alfaguara.

Herrero, Y., González, M. i Páramo, B. (2019). **Canvi climàtic.** Litera libros.

Hoare, B. (2020). **Maravillas naturales.** DK.

Hurtado, R., Ibañez, J. i Mosquera, C. (2019). **Aturem la invasió. No ens deixem dominar pel plàstic.** Andana Editorial.

Ibarrola, B. i Novoa, T. (2007). **Historia de una lata.** Sm.

Marotta, M. (2019). **Un magnífico inventario de animales por salvar: ¿Qué puedes hacer tú para ayudarles?** Maeva.

Miquel, E. (2020). **Des de l'aigua.** Zahori.

Navarro, A. (2020). **El gran libro del cambio climático.** Beascoa.

Peixe, M. A., Teixeira, I., i Carvalho, B. P. (2016) **Ahí fuera. Guía para descubrir la naturaleza.** GeoPlaneta.

Riera, L. i Tite, J. (2019). **Extintos.** Mosquito Books.

Rohde, M. G. (2019). **SOS. Monstres de veritat amenacen al planeta.** Editorial Zahori.

Sandoval, A. i Urberuaga, E. (2017). **El árbol de la escuela.** Kalandraka.

Watanabe, I. (2019). **Migrants.** Libros Del Zorro Rojo.

Williams, R. i Hartas, F. (2020) **Amb calma.** Flamboyant.

AUDIOVISUALS

Abuela grillo (2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=5EwnrJDmi74>

Video animado sobre extractivismo en América Latina. (2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=Mh2Lujc0W2U>

Lemon (2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=0e2zK0v2XPA>

Dream (2016).

<https://www.youtube.com/watch?v=RjMzXykfbm8>

Hybrids (2017).

<https://www.youtube.com/watch?v=acnWy-tl3ng>

Migrants (2020).

<https://www.youtube.com/watch?v=ugPji8kMK8Q>

In our hands (2021).

<https://vimeo.com/654598546>

El Ultimátum Evolutivo (2009).

<https://www.youtube.com/watch?v=c5SEHz3Y6q8>

La huella del desperdicio de alimentos (2014).

<https://www.youtube.com/watch?v=7uhicBad4VM>

La huella del desperdicio de alimentos 2 (2014).

https://www.youtube.com/watch?v=Gv_4qGrtyZc

Alimentos kilométricos (2014).

<https://www.youtube.com/watch?v=5kpYPWG3OKs>

ORGANITZACIONS I COL·LECTIUS

Coordinadora d'ONGD i aMS de Lleida.
<https://www.coordinadora-ongd-lleida.cat/>

Ecologistas en acción.
<https://www.ecologistasenaccion.org/>

FUHEM. Educación + ecosocial.
<https://www.fuhem.es/>

Edualter.
<http://nova.edualter.org/ca>

Entrepueblos.
<https://www.entrepueblos.org/>

Amigos de la tierra.
<https://www.tierra.org/>

Greenpeace.
<https://es.greenpeace.org/es/>

WWF.
<https://www.wwf.es/>

Contra el diluvio.
<http://contraeldiluvio.es/>

El cubo verde.
<https://elcuboverde.org/>

Entreterres.
<https://entreterres.org/>

Portal Paula.
<https://portalpaula.org/ca/>

GLOSSARIS

Diccionari de l'emergència climàtica
<https://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/295>

GLOSSARI SOBRE CANVI CLIMÀTIC I DRETS DE LA INFÀNCIA.

Recopilació de termes per a poder tractar a l'aula qüestions relacionades amb el canvi climàtic i la relació que tenen amb els drets de la infància.

<https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/comunicacion/unicef-educa-npnd-glossari-canvi-climatic-drets-infancia-CAT.pdf>

Coordinadora d'ONGD
i altres Moviments
Solidaris de Lleida

humoralia